הלכה · אחרונים

מקורי מנהגים

רבי יוסף פינקלשטיין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מקורי מנהגים

רבי יוסף פינקלשטיין

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מקורי-מנהגים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הערה 4
סימן א 6
סימן ב 9
סימן ג 10
סימן ד 11
סימן ה 15
סימן ו 16
סימן ז 19
סימן ח 20
סימן ט 21
סימן י 22
סימן יא 23
סימן יב 25
סימן יג 25
סימן יד 26
סימן טו 27
סימן טז 29
סימן יז 31
סימן יח 32
סימן יט 32
סימן כ 33
סימן כא 34
סימן כב 35
סימן כג 36
סימן כד 36
סימן כה 37
סימן כו 37
סימן כז 38
סימן כח 38
סימן כט 39
סימן ל 40
סימן לא 41
סימן לב 41
סימן לג 42
סימן לד 42
סימן לה 44
סימן לו 44
סימן לז 45
סימן לח 46
סימן לט 46
סימן מ 47
סימן מא 48

הערה

בטרם אבא לבאר מערכת החיבור והתועלת אשר כוננתי בו, אודה ד' בכל לבב כי גבר עלי חסדו לשום חלקי מיושבי בית המדרש, וב"ה יגעתי ומצאתי, ומאד התעוררה נפשי לקול כינור תשוקת הלומודים, מטיב נגן באזני, גם נשמת התורה אשר התהלכה בקרב אבותי מעולם העירה את רוחי כאיש אשר יעור משנתו ואיקץ, והנה עט בידי ושבט סופר מהיר ביד ימיני, כתבתי חדשתי דרשתי ופרשתי ויד ד' הי' עלי חזקה, וזה שנה העברה אשר החילותי לסדר חיבורי הנקרא בשם רביד הזהב להקים עמודיו ומכוניו בריחיו ואדניו, יום ולילה עמדתי על משמרתי את עתותי הקדשתי ואת לילותי למלכות שמים הפרשתי, ומעשה ידי הקדשתי לעושיהם, לא הלכתי בחיבור הנ"ל לקראת פלפולים זרים וחדודים נקודים וברודים, אך יצאתי לבקש המרכז מן העגולה ולברר כל דין ודין לאמיתו ונדפס בק"ק פראג זה ב' פעמים וב"ה אשר חיבורי מצא חן בעיני כל רואיו, וכעת תשוקה עברה משכיות לבבי לבאר מקורו מנהגים הנהוגים בינינו עם ישראל בראותי כי לא כימים הראשונים ימים האלה, בימים מקדם המלמדים והמתלמדים עמדו בבית ה' בלילות כבימים לעסוק בדברי תורה, עלו הרים ירדו בקעות לעומק של הלכה לנצור תעודה בבית יעקל ולחתום תודה בלימודים, וכמו הצמאים למים אחרי אשר ישאבון מעמקי הבארות אשר שם יקוו המים ממעינותיהם שפוני טמוני חול, נקל להם להבדיל בין מים למי', כן עדרי צאן ישראל אחרי אשר מצאו מקור מים חיים מבאר חפרוה שרים אשר מימיהם אנו שותים הי' נקל להם להבדיל בין קודש לחול ולהבחין בין טוב ורע, והמון העם אשר לא ידעו ספר הלכו בעקבות רבותיהם ובכן יראו ושקטו, אבל היום הזה ראינו ונהפוך הוא אלה אשר עינים להם לא יראו, והעלם יעלימו את עיניהם מספרים הקדושים כי להם הלילה למשמר והיום למלאכה בחכמות ומליצות עם ולשון והעורים יביטו לראות, ויען כי רבים עתה עם הארץ אשר חכמים בעיניהם, לכן היו לשני מחנות ודתיהם שונות מהם אף מנהג הקל ידמה להם כמנהג חמור ומה שנער קטן נהג בם אומרים בדמיונם הנכזב, כי קדשי קדשים הם, ואחריהם בפיהם ירצו סלה ויהיו למס עובד לשאת עול סבל מנהגים אשר לא שערום אבותינו, ומהם מתו מספר, אשר כל תענוגות בני אדם כנכריות תחשבנה למו ותהיינה לשיכים בעיניהם ולצנינים בצדיהם, ומקרה הוא בלתי טהור, כי כל אשר ישן נושן, הן המה לאבני נגף ולצור מכשול, ובכן העדיף המרבה, והממעיט החסיר, ויפרדו איש מעל אחיו הרחק מאד, תחת אשר זה יטה שכמו לסבול ויצבור חמרים חמרים, הנה זה עומד לנדוח עליהם גרזן ולהתר אגודת מוטה וישן מפני חדש יוציא, ולא ראוי זה כראוי זה, חובה עלינו לקיים מנהגים אשר

מסרו לנו אבותינו נוחם עדן כמאמר ר' תנחום בר חנלאי ב"מ דף פ"ו ע"ב לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם ומלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם, והרמב"ם בפ"ה מהלכות ממרים כתב דזקן ממרא שנחלק אפי' במנהגים חייב מיתה, ובמנחות דף ל"ב ע"א אמר רב אם יבא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל, ועיין עוד פסחים דף נ' ע"ב בהאי דבני ביישן, וכן הוזהרנו בהרבה מקומות אל תטוש תורת אמך אמנם נגד זה מקום הניחו לנו אבותינו להתגדר ויש לאל ידונו לברר וללבן להרוס ולנטוע:

א בדבר שאין מצוי בו משום מנהג כמ"ש הש"ך ביו"ד סי' ק"ץ בשם הרמב"ם ו הכ"מ ובסי' רס"ד סק"ב וכ"כ הרמ"א בחו"מ סי' של"א סעיף א' בשם הריב"ש:

ב כל מנהג צריך שיהיה קבוע ע"פי מנהג ותיקין כמ"ש המהרי"ק בשורש למד וכ"כ הוא בקיצור כללי הגמרא למבוא התלמוד וז"ל המנהג שאמרו מבטל הלכה דווקא מנהג ותיקין אבל מנהג שאין לו ראי' ולא טעם מנהג טעות הוא. גם במסכת סופרים פי"ד הלכה י"ח איתא מה שאמרו מנהג מבטל הלכה. מנהג ותיקון. אבל מנהג שאין לו ראי' מן התורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת. ואף אם מצאנו ברמ"א עצמו שכ' וכן נוהגין. עוד נשאר לנו לראות אם הוא מנהג ותיקין כמ"ש הט"ז באו"ח סי' שכ"ח סק"ה ע"ש:

ג אם הטעם של המנהג ידוע ומתבטל הטעם ממולא נתבטל המנהג כמ"ש המג"א סי' ט' סק"ד. וכן אם נשתנה הענין מאשר היה בזמן הראשונים רשאים לשנות המנהג כפי הזמן כמ"ש הרמ"א בתשו' סי' כ"ו מביאו מג"א סי' תר"ץ ס"ק כ"א ע"ש וכ"ש במנהג ואפילו במנהג של איסור שלא פשט איסורו מפני שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בו דאז אפילו קטן מתירה כמ"ש הר"ן בפ' אין מעמידין. ועיין תוס' ע"ו דף ל"ה ע"ב בד"ה מכלל ובד"מ ביו"ד סי' קי"ב אות ג' וכמ"ש שם הב"י בשם המרדכי והרשב"א:

ד על הדא דאמרו ז"ל פסחים דף נ"א ע"א דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם. כתבו תוס' שם ד"ה ואי אתה כו' ובמס' עירובין דף ק"א ע"א ד"ה ר' יוסי כו' דבדברים שנהגו מחמת טעות כסבורים שהוא אסור והוא מותר יכול להתיר בפניהם ע"ש וכן איתא בפי' הרא"ש לנדריה דף פ"א. הרי לנו לעינים דיש כח ביד ב"ד לבטל מנהגים אפי' היתר בהסתעף עי"ז טובה לישראל. והנה כי כן המחמירין והמקילין כולה כאחד לא ילכו דרך נכונה. ומקור המשחת הוא בשנותם את טעמו של המנהג. וכי לא ידע האדם את עתו של המנהג מתי נתיסד:

והנה מאז בבית ישראל ראיתי שערוריה מלאני לבי לחרוש בשדה אשר לא עובד בה ולחבר בעד קטני ערך כמוני מקורי מנהגים שונים וטעמיהם עם מנהגים טעותים אשר

אין בהם ממש, אך כפעם בפעם נסוגותי אחור מחמת כמה טעמים כמוסים וגלוים וכעת אמרתי אוציא מחשבתי השתולה מאז בלבי מכח אל הפועל ובזה אני אצא להיות חובר חיבור הנוכחי:

ולא עלי המלאכה לגמור כי עיקר חסר מן הספר אין לי ספרים ההכרחיים לחיבור כזה ואין אומן בלא כלום, בפרט כמות המנהגי' רבו עד מאוד ומי יאמר כליתי מלאכתי לכן דעתי כעת לערוך רק מעט מזעיר:

והנה עם זה נשלם מה שרציתי להקדים, ואתה קורא, אם תיטב מחברתי בעיניך והיתה זאת שכרי, ואם לא הודיעני נא ואדעה אם לתקן או להודות, אמנם לא אירא מחמת המציקים לצון חמדו להם אלה מהם תנואות עלי ימצאו כאשר ימצאו במחברתי מנהגים אשר אין שוה להם לא עקרם ולא טעמם, אולם חיבור הנמסר לכל צריך שיהיה שוה לכל נפש למען איש ואיש יטעם בו אף מעט דבש, וידעתי כי עוד רבים הם המתאוים את המתעבים, ואלה מהם ירדפוני עד חובה כאשר יראו למנהגים אחרים מקורי חכמת האמת גם טעמים ע"פ נוטריקון ר"ת רמזים וגמטריאות אולם כל לב מבין יודע, כי כמו בחור עם איש שיבה לאיש חליפות שמלות זה ילבש בגדי ילדות, וזה מעיל צדקה יעטה, וכמו כל בני אדם בילדותם הולכים אחר ההבל ויהבלו ללבוש בגדי חופש פארים טבעות ומחלצות. אך כאשר יבואו ימי הזקנה, אז זרו מתאותם ילבשו בגדים אחרים. וכמוהם הם נושאים עד בא יום חליפתן, כן בהכרח מנהג מזה מאתים או אלפים שנה, טעם זקנים יקח אשר לו למעטפה וגם כי יזקין לא יסיר ממנו ואם תמצא אין פעולתי שלמה הלא כוונתי רצויה ויהי נועם ד' עלי לתת לי מהלכים בין העומדים בבית ד' לאורך ימים:

פה מישקאלץ ר"ח אדר ראשון שנת תאיר: המחבר

סימן א

נוהגים להתפלל בכל תפוצות ישראל בלה"ק דוקא:

מלתא דפסיק' היא דק"ש ותפלה וכ"ש פסוקי דזמרה נאמרים בכל לשון. כדאי' להדיא במתניתין סוטה דף ל"ב ע"א. ועיין ברכות דף מ' ע"ב וכן פסקו הראשונים והאחרונים. גם במס' סופרים פרק י"ח הל' ד' אם אינן יודעות בלה"ק מלמדין אותן בכל לשון שהן יכולות לשמוע וללמוד כו' ואיתא בס' החסידים סי' תשפ"ח טוב לו לאדם שיתפלל ויקרא את שמע וברכו' בלשון שמבין משיתפלל בלה"ק ואינו מבין דכתיב (ישעי' כ"ט י"ג) יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני וגו' שמתפלל וקורא ואינו מבין מה שמוציא בשפתיו מפיו כו' ע"ש. ובספר לקט הקמח סי' שכ"א איתא עשרה מישראל

שאינם יודעים כי אם בלשון לעז יכולים להתפלל ולומר קדיש כלשון עצמו שהם יודעים עכ"ל. ומביאו לחם הפנים בקונטרס אחרון סי' שע"ו ע"ש ובס' דרך חיים דף ס"ו. מכ"ז יצא לנו שמותר להתפלל בכל לשון. אמנם המדקדקים בדינים אינם רוצים בתקנה זו ולהם יותר קורת רוח בתפלת לה"ק.. ולמחקרים המתפלספים לימודי הגיון. אברר טפי טעם וסברא דמחויבים אנחנו להתפלל בלה"ק. הוא לשון. אשר בוראנו יתברך דיבר בה לעבדו נאמן ביתו. ולישראל עם קדושו. לשון. אשר הנביאים וקדושים דיברו בה בחזון לאבותינו נוחם עדן. לשון. אשר היא שפת כל הארץ בכל בתי כנסיותנו הנפוצים בערי יהודה. לשון. אשר כל אומה ולשון יתפללו על מעלתה ומדרגתה המעולה מכל שאר לשונות. לשון. אשר היא לבדה ואין מאומה זולתה נשאר לנו בגליותנו להתאחד בה שה פזורה. והרבה כיוצא בזה. ואח כל אלה לא נמצא בשום לשון זולתה. ונהפך הוא. ככל אשר ירביון שבחי לה"ק כן עוד תרבינה החסרונות בכל שאר לשון. אם נתפלל בכל מדינה ומדינה כלשונה. אז תהיינה אגודות במחנה העברים וכאשר ילך איש מגבול ארצו פרסה אחת או שתים לכנסיות עיר גבול אחרת. יעמוד כאלם לא יפתח פיו ולא ידע ולא יבין אף מלה אחת מתפלת הציבור. או אם יתאספו בתי אבות מארצות שונות אל אדמת נכר לקלניא אחת כאשר עלתה בימינו. או כמו התקבצו הנפרדים אל מקום אחד כן יתפרדו הנקבצים ע"י תפלתם. כי בטרם ידעו. לדבר נכונה לשון הארץ הזאת. ויתפללו בחברת כנסי' אחת לא ישמע איש שפת רעהו ואשה שפת רעותה. ומשפט אחד יהיה להם עם דור הפלגה. גם איך יצויר סידור השוה לכל. אם נתפלל כאשר ידבר איש אל רעהו כלשון צאינה וראינה ושאר ספרים ישינים המחוברים לחכמת נשים. אז יהיה חוכא וטלולא. לא תואר לו ולא הדר. אם בלשון צחה ונקי' קלה ומבוארה גם היא לא תנעם לאוזן ולא תעיר את הרוח. הלא כל תפילותינו מראשית ועד אחרית השנה. מתורגמת אשכנזית. ולא יעלה על לב איש לעולם לתת להתרגום יתר שאת ומשפט הבכורה וטוב לו להתפלל עברית אף שאינו מבין. ואם תהיה מערכת התפלה בלשון מדברת גדולות דרך שיר ומליצה. יש עוד לשאול לפני איזה הדור יסתעף התיקון. אם לדור הנוכחי. הן ירהבו הנער בזקן בני הנעורים אשר לא הגיעו עוד לכלל השנים לצירוף מנין. ההולכים לבית הס' ולומדים כתב ולשון. המה יבינו מה שידברו. אולם האנשים אשר באו בימים. אף אלה המבינים בל"הק מלבד דלת עם הארץ. הלא ישתאו לקול ענות דברים ויעמדו כמו נד בבלי דעת או ישימו מחסום לפיהם או יהיה למו פתח פתוח והזבובים ילכו בתוכם הלך ושב. כי לה"ק זה יבין שמועה. וזה יודע לקרות. ואשכנזיות וכמוה. אף קרוא כל ידעו. ומה יועילו חכמים בתקנתם הלא מבואר להדיא בתוס' ריש

פ"ז דסוטה ומביאו המג"א סי' ס"ב סק"א דבכל לשון שמתפלל. צריך שיבין הלשון ההוא דוקא. וכי תאמר דורות אלה אשר יולדו. המה ילמדו לשון ארצותם באר היטב בנעוריהם ויסתעף התיקון לעם נולד. אם כן איפוא. הלא לה"ק לא נופל מהם. והן לה יתר שאת ויתר עוז להתלמד בבית הספר. למען דעת כל עמי הארץ לשפוך בה שיחו בבהכ"נ. ומדוע נמיר טוב ברע. להשליך את הקדש זרה הלאה ולבחור תמורתו לשון חול. גם איך נחליף לשון. אשר יסודתה מיום הוסדה הארץ (בראשית רבה פ"יח) ותבניתה עומדת לעד לעולם. עד כי אין באיש כח ליפות הלשון מאשר היתה כבתחילה. או לדחות תיבה אחת מיסוד הלשון ולבחור אחרת תחתי'. עם לשון לעז הצעירה ממנה וכפעם בפעם יציץ וחלף. עד כי הלשונות. אשר הלועזים הטיבו אשר דיברו מזה מאתים שנה. כמעט אין מבין אותם מבניהם אחריהם בימינו. וכן יאריכו ימים. והלועזים אשר יהיו בימים ההם. לא יבינו את לשונות אבותיהם שבימינו כי משחתם בהם מום בם. איך נחליף תפלותינו אשר התקינו בלשונותן קדושי עליון והמכתב מכתב אלקים הוא. עם תחינות המסורות לכל. אם זכר ואם נקבה תלד אותן. למה יגרע שם אבינו הכולל בקריאתו שם אדנות ובכתיבתו היה הוה ויהיה כמבואר בטור ומחבר א"ח סי' ה' לכנותו בשם ערום ועריה. ואפילו התפלה בשלומה של מלכות שנתיסדה את הכל התקינו בלשוננו ולא רצו לתקן שעמי הארצות והנשים יתפללו בכל לשון שהם שומעים. והוא למען שפה נכרי' אל המקדש לא תבוא. וכן ראינו כי ברכה אחת היא לנו המשולשת בתורה עפ"י הדיבור ממש היא ברכת כהנים שבתפלתנו. ואותה צוה ה' לאומרה בל"הק דוקא כאשר באה בו הקבלה מן כה תברכו (סוטה דף ל"ח ע"א) ומזה נקיש על כל התפלות כי מצות המלך הוא וזה רצונו של מקום ומדוע היום נדחי ישראל ידחו את לשונם על בלימה. אבל הוא הבל ורעות רוח. כי נדחק לה"ק בעוצם יד מבתי הספר וכאשר יאמרו המושלים. לומדים שבעים לשונות ולא יהודית. לכל זמן ושעת כושר לכל חפץ למלאכת מחשבת גלילות הארץ. תולדות הימים. תולדות המינים. לשונות עם ועם. ועוד דברים הרבה. אחד מהם לא נותר. ולה"ק העולה על כולנה. היא לבדה בדודה תשב מחוץ למחנה החכמות. עון פלילי הוא בעצמותו ואין לך חילול השם גדול מזה. כי הנוצרים עיניהם פקוחות לראות יקר תפארת שפה העברית ולא יתבוששו ללמוד וללמד אותה בבתי וועד חכמיהם. והעברים עורים ויראו מגשת אלי' לבל תהיה להם לאבן נגף. ולא ידעו כי לא אותה מאסו כ"א את עצמם. והנה אחר מערכת הדברים האלה. כל איש הירא יבין וישכיל בדעו ושכלו. כי חזיון שוא ותפל הוא להחליף לשון בלשון. אולם לבעבור דורות אשר יולדו ידעו כוונת התפלה. חובה עלינו לשום עין על הילדות על תינוקות

של בית רבן. כי יולדו על ברכי הורים אשר יורו אותם משפט לה"ק באר היטב כאשר יגדלו ויונעם להם צוף דבש הלשון. אז יקום סערה לדממה. ואין גם אחד יתן כתף סוררת לבלתי התפלל בל"הק וכה יהיה וכה יקום קשב האחדו' בתוך עם ישראל עד תתקיים נבואת החוזים ויהפוך ד' אל העמים שפה ברורה:

סימן ב

מנהג החזנים כשמרננים בקול מניחים את בהונות ידיהם תחת עצם הגרון ועל הסנטר: **שטות** גדול הוא זה וטעותם נולד להם מעה שכתב מטה משה בשם ר"ח שלא יעשה כמנהג החזנים שמשליכים הטלית מעל ראשיהם על כתפיהם ועל אצילי זרועותיה ומסתכלין על כל צד לראות מי שישבחוהו מחמת קולו רק יכסה ראשו בטליתו יישר מחשבתו יראה בסידור התפלה אשר לפניו לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד וכו'. וכתב בעל תפלת נהורא מזה פשט המנהג שהחזנים אוחזים פניהם בשתי ידיהם בשעת התפלה כדי פלא להביט חוצה עכ"ל וממנהג הזה נסתעף מנהג הטועים לדחוק בקנה וושט יען עינים להם ולא יראו מקור מים חיים. אם אמנם אין להכחיש כי תועלת מרובה למי שמרגיל עצמו בו. היות הגרון הוא פנים כלי המבטא. ואשר ממנו יוצא קול וכל אשר יקטן פתח הכלים כן יגדל הקול בצאתו מ"מ יש לגעור בהם שלא יעשו כן כדי להשמיע קולם ביותר עיין בב"ח א"ח סי' ק"א וגם הט"ז מביא בשם הרשב"א דאותו החזנים שעושים כן להראות קולם וודאי עושין שלא כהוגן. ובעל ווי עמודים כתב אין ספק שהאריכות הקולות הוא אריכות הגלות בעו"ה והחזנים המשוררים השמחים ומשמחים את הקהל בנועם זמירות עליהם נאמר (ירמיה י"ב י"ח) נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה גם הרשב"א בתשו' כתב כן מביאו ב"י א"ח סי' נ"ג ע"ש והטור שם כתב תרעומתי כי אזני הארץ הזאת הם להנאתן לשמוע קול ערב ואם הוא רשע גמור אין חוששין רק שיהיה נעים זמירות וכו' ע"ש ע"כ יש למחות בהם שהש"ץ אינו רשאי להתענג בתענוג להראות פלאים ממה שחננו השם ב"ה לקצר התיבות ולהאריך בניגון לקחת ולתת עונג לשומעיו לחשות בעת תפילות הציבור ולזמר בעת הדומיה כי מזה נסתעף ביטול כוונה והנאת שינה בבהכ"נ כמובא בס' תיקון שבת בשם ס' מנות הלוי להגאון המקובל ר' שלמה הלוי זצ"ל בעל המחבר לכה דודי וז"ל היות שהניגון והמוזיק הוא דבר יערב לכל נפש כו' ויש אנשים להם יערב כ"כ עד אשר יתבטלו חושיהם לבל ידעו איפו הם. ויש מהם תקפוץ עליהם שינה. כי תתנודד הנפש לשמוע אל הרינה עד שיניח הגוף כפגר מת. כי רועה היא אותו. וכשתפרוד מהשגיח בו יהיה כלא היה וישן וירדום כמו הקטנים יונקי שדים כי

לא ישנו אם לא ישמעו את קול הרינה. וכשמעם ינוחו על משכבותם וערבה שינתם וכו' ע"ש לכן הש"ץ אינו רשאי לעשות כן רק יקיים כבד את ה' מגרונך כדרשת חז"ל ולכוון בניגון הערב לאוזן השומעת והמעוררים לבבות בני אדם לעבודתו יתברך יהיה חדשים גם ישנים אם רק ירדו בקרב איש ולב עמוק. גם הקהל לא יעשון כן להגביה קולם יותר מדאי. הקולות יחדלון הלא איתא בשערי תשובה סי' ק"א דאף יחיד המתפלל על צרתו שלא בשעת התפלה אסור להגביה קולו וכ"ש בציבור דחיישינן לבלבול הדעת וכדאי' במס' ברכות דף כ"ד ע"ב דבציבור אתו למטרד ציבורא. עוד אי' שם דף ל"א ע"א כתיב בחנה וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו וכן הוא בתנא דבי אליהו ח"א פ' כ"ח כל הקורא ק"ש ומשמיע קולו לאזניו. הרי זה משתבח וכל המתפלל ומשמיע קולו לאזניו הרי זה מעיד עדות שקר וי"א שהוא מחוסרי אמנה ע"כ. וכן הוא בברכות דף כ"ד ע"א המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. וכן הוא בזהר פ' ויגש מאן דצלי צלותא וקם קמי מארי'. לא אצטריך לי' למשמע קלא בצלותא. ומאן דאשתמע קלא בצלותא. צלותא לא משתמעי בו. וסי' והקל נשמע. קל בלא וי"ו נשמע דא איהו צלותא דאיהו בחשאי דקב"ה קביל כד אתעביד ברעותא וכוונה כדקא יאות:

סימן ג

נוהגים להביא ילדים קטנים לבהכ"נ והאבות מתפנקים עמהם:

המנהג נסתעף מהא דאי' ברישׁ מס' חגיגה דף ג' ע"א ובבמדבר רבה פי"ד. דרש ראב"ע הקהל את העם האנשים ונשים וטף אנשים באים ללמוד. נשים. באות לשמוע. טף למה באין. כדי ליתן שכר למביאיהם. וכתבו שם תוס' בד"ה כדי כו' דע"ז סמכו להביא קטנים לבה"כנ. ובמס' סופרים פי"ח הל' ו' אתם נצבים היום כולכם טפכם נשיכם אנשים באים לשמוע. נשים כדי לקבל שכר פסיעות. טף למה בא. כדי ליתן שכר למביאיהן מכאן נהגו בנות ישראל קטנות לבוא לבה"כנ וכו' ע"ש לפ"ז יצא לנו המנהג דקטנים וקטנות באים. אבל יש למנוע מנהג הזה כי בזמן הזה יש טף בא לבה"כנ לתת עונש למביאיהן לפי שהוא בא לחלל בית אלהינו ולשחוק בו כברחובות קריה יקומו לצחק זה עם זה. זה מרנן וזה בוכה. זה מדבר וזה צועק. זה רץ אילך וזה רץ אילך סוף דבר מקול שטותם כוונת המתפללים נפסדת ונמצא ש"ש מתחלל ולפעמים יוצאים לנקבים פתאום ואין אדם רואה זה תיכף נמצא הקהל מתפללים כנגד מי רגלים אוי להם שמחטיאים את הרבים ופוגמים במקום קדוש השראת השכינה כביכול. והיותר רע כי יגדלו הנערים על מנהג זה הרע והתכונה הזרה וכל אשר יגדלו עוד יוסיפו סרה לבזות בעיניהם ענין

בה"כ וקדושתו ולא יתנו כבוד לתורה וכיון שאדם עבר עבירה ושנה בה. גם כי יזקין לא יסור. סוף דבר ראוי לאדם שלא להביא הטף הקטן מאוד לבה"כנ כי יפסיד בהביאו ולא ירויח. אך הטף הגדול קצת היודע לענות אחר הש"ץ יביאנו לבה"כנ ולהציבם יחד תחת ממשלת המורא וילמדהו ויזרזהו לענות אמן קדיש וקדושה ולא יניחהו לדבר דברי הבאי. וילמדהו לשבת שם באימה וביראה ובזה יהיה לו שכר טוב. ואם כן בטף ק"ו באנשים ונשים דצריכים ליזהר משיחה בטילה וז"ל השל"ה המספר שיחת חולין בבה"כנ אף שלא בשעת התפלה מסלק מורא שמים מעליו. ולדברי השל"ה מרמז ג"כ המג"א סי' צ"ח סק"א וכתב שדבריו נכונים ובס' משפט צדק אי' חוצפא יתירה היא זאת וקלות גדול מי שהולך כל היום בשווקים וברחובות בהבלי עולם ואח"כ כשבא למקום משכן שכינה פלטין המלך מדבר ג"כ בהבלי עולם היסבול זה שכל אנושי הגם לכבוש את המלכה עמי בבית. והנביא צווח המערת פרצים היה הבית הזה (ירמיה ס' יא) עכ"ל. ובזהר פרשה תרומה דף קל"ה ע"ב. מאן דמישתעי בבי כנישתא במילי דחול. ווי לי' דאחזי פרודי' ווי לי' דגרע מהימנותא. ווי לי' דלית חולקי' באלהא דישראל. דאחזי דהא לית לי' אלהא ולא אשתכח תמן ולא דחיל מיני' ואנהיג קלנא בדתקונא דתקיפא עלאה דלעילא וכו' ע"ש. ע"כ יראו שלא ידברו שום שיחה בטלה בבה"כנ. ומן הראוי שכל קהילה וקהילה. מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם מגיע. יעמידו אנשים ע"ז אשר ישגיחו באיומים רבים על המדברים ויביישו אותם ברבים ובזה כבוד ה' נראה בארץ וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. ויתנו במתג וברסן עדיים לבלום את פיהם בבהכ"נ מלדבר של חול ושיחה בטלה:

סימן ד

אומרים כל יום קודם פסוקי דזמרה פרשת צו משנת איזהו מקומן ברייתא דר' ישמעאל: **הוא** מסדר רב עמרם גאון ומובא בא"ח סי' נ' ע"פי מה דאיתא בקדושין דף ל' ע"א לעולם ישלש אדם שנותיו. שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא, ומסיק שם דבכל יום ויום ישלש אדם כן כמ"ש תוס' שם דלא כרש"י וכ"כ תוס' סנהדרין דף נ"ד ע"א בד"ה בלולה כו'. ובע"ז דף י"ט ע"ב בד"ה אמר רב דימי כו' ע"ש. וכמו דאמרי' מיד לאחר ברכת התורה יברכך. זה מקרא (במדבר וי"ו כ"ד) אלו דברים משנה (פאה א' א') אלו דברים ברייתא (שבת דף קי"ז ע"א). כן פרשה צו הוא מקרא. איזהו מקומן משנה. ובריייתא דרבי ישמעאל הוא תלמוד כמ"ש המחבר שם סי' נ' דמדרש הוא כתלמוד. ומה שבחרו דווקא איזהו מקומן. לפי שאין בכל אותו הפרק מחלוקת (זבחים מ"ז ע"א) והיא משנה ברורה

למשה מסיני ויש בה ג"כ שמ"ד תיבות. ועם הקריאה מ"ה כמנין משה. לרמז שהתורה שבע"פ ניתנה למשה בסיני. ובריייתא דר"י היא תחילת תורת כהנים וכיון דרובם על ענין קרבנות שייכא לקרבנות היום. ובהל' ט"ב סי' תקנ"ד כתב הטור עוד טעם אחר. דאיזהו מקומן כנגד תמידין תקנום ע"ש וכיון דהם במקום קרבן צריך המתפלל להכניע את לבו לפני השי"ת כמו המקריב קרבן שהי' מתכוין כאילו הקריב א"ע ע"ג המזבח ובהקרבת קרבן ג"כ היו מתפללין כמו דאיתא במס' תענית דף כ"ז ע"ב דמשמרות ומעמדות היו מתוקנים להם עמהם וכתי' עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים. ועכשו דבטלו הקרבנות נתקיימו התפלות כדאי' בברכות דף כ"ו ע"ב תפלות כנגד תמידים תקנו ע"ש וכתיב ונשלמה פרים שפתינו ולכן אמרו ז"ל ברכות דף ל"ב ע"ב גדולה תפלה יותר מן הקרבנות כו' ופירושו לפי כוונת התוס' שם יותר מן הקרבנות בלא תפלה ע"ש:

והנה הרמב"ם כתב בספרו מורה נבוכים פרק ל"ב מחלק ג' דטעם הקרבנות הוא. לפי שהעבודה הכוללת אשר גודלו עלי' אז היתה להקריב מיני בעלי חיים בהיכלות אשר העמידו בהם הצלמים להשתחוות להם ולקטור לפניהם. ומפני זה צונו השם לבנות היכל לו. ומזבח לשמו. ושיקטירו לפניו. והגיע התחבולה שנמחה זכר ע"א והתקיימה הפינה הגדולה האמתית באומתנו. והוא מציאת השם ואחדותו ע"כ כוונתו בקיצור ועפי"ז התעוררו מתי מספר לבטל כל התפלות אשר יש בהם צירוף מה עם הקרבן למען אשר שם קרבן לא יזכר ולא יפקד כיון דכבר בטל הטעם שאין עוד עכו"ם בינינו המקריבים לאלהיהם. גם אומרים כי קיבוץ גליות לא יהי' וכי מצות קרבן נפלה ולא תוסיף קום אף לעתיד לבא מטעם שבטל הטעם. וכיון דבקרבנות קיימינן. אמינא בהו מילתא לחזק ידים רפות. אולם אפס קצהו אשיב על דבריהם. כי אם אסתיר טעותם החל וכלה. נוכל לחבר חיבור שלם בפני עצמו. ולא לזה שמתי מטרת כוונתי במחברת הזאת. בכל זאת מזה המעט אשר אברר בהעברה בעלמא. כל עין רואה יראה כי משענתם על קנה רצוץ. א' הלא הרמב"ם בעצמו שהוא בעל הטעם. לא מנע להתפלל. כמונו היום אע"ג דכבר בימיו בטל הטעם ובטל הקרבנות. וז"ל שם. זה המין מן העבודה ר"ל הקרבת הקרבנות. ואע"פ שהם לשמו יתעלה. לא חיוב עלינו כמו שהי' בתחילה ר"ל שנקריב בכל מקום ובכל זמן כו' אבל התפלה והתחינה היא מותרת בכל מקום וכו' ע"ש והן הרמב"ם לא נופל מכל פילוסופי זמנינו וכי הוא לא ירד לסוף עומק דעתם. ב' הלא טעמו של הרמב"ם כבר קדמהו המדרש בויקרא רבה פרש' כ"ב וז"ל ר' פנחס בשם ר' לוי אמר משל לבן מלך שגס לבו עליו והי' למוד לאכול בשר נבלות וטרפות. אמר המלך זה יהי'

תדיר על שולחני ומעצמו הוא נדור. כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר ע"ז במצרים כו' אמר הקב"ה יהיו מקריבין לפני בכל עת קרבנותיהן באוהל מועד והן נפרשים מע"ז כו' ע"ש. ואפ"ה התלמוד והמדרשים מלאים מזה. דתורתנו ותפלותינו היום במקום קרבנות. בשלהי מנחות דף ק"י ע"א א"ר יצחק מאי דכתי' זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם. ובמס' תענית דף כ"ז ע"ב ובמגילה דף ל"א ע"ב אמר אברהם רבש"ע שמא ישראל חוטאים לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה. אמר. לאו. אמר. רבש"ע במה אירשנה. אמר לו עגלה משולשת כו' אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבהמ"ק קיים. בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהן. אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות. בזמן שקורין בהם לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני וכו' וכן הוא בשמות רבה פרשה ל"ח וכמוהם בהרבה מקומות קצרה היריעה מהכיל. הרי לפנינו. דאע"ג דבטל הטעם מ"מ נתקיימו התפילו' במקומם. ג' הרמב"ן בפ' ויקרא הקשה על הרמב"ם וז"ל הנה הם דברי הבאי ירפאו שבר גדול כו' כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה כו' ויותר תתרפא המחלה באכלנו מהם לשובע שהוא אסור להם ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם. והנה נח בצאתו מן התיבה הקריב קרבן. וירח יי' את ריח הניחוח. והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ולא הי' עדיין בעולם שמץ ע"ז כלל. ובלעם אמר את שבעות המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח ואין דעתו עתה לשלול אמונות רעות לא נצטוה בכך כו'. ולענין הקרבנות. את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי וחלילה שלא יהי' בהם שום תועלת ורצון שלילת הע"א מדעת השוטי' עכ"ל גם בפרשת בראשית כתב ויבא קין וגו' והבל הביא גם הוא וגו' וזה יחסום פי המהבילי' בטעם הקרבנות. ע"כ. והבעל עקידה שער נ"ז כתב וז"ל וכבר השיגוהו האחרוני' בטענו' חזקות והכו על קדקוד סברתו זאת מכות גדולות לא זורו ולא חובשו. ומטעם ריבוי הקרבנות וחומר דקדוק ענינם ופרטם ורובי תורתם ומשפטיהם וכל הלכותיהם שאי אפשר שיהי' הכל ללא דבר וכו'. למה לו לשלמה המלך להעלות אלף עולות פעם אחת וליתר המלכים אשר כן עשו אשר לא צוו עליהם ודי להם מהאיסור מה שהתירה התורה ומה יעשה אל קרבנות האבות אשר העבירו גילולי ע"א מן הארץ. גם קרבנות הראשונים. אדם קין הבל ונח אשר לא קדמה להם ע"א מעולם וכו' ע"ש איך מתמרמר על פי' הנרבוני שעושה עצמו זקן ביתו של הרמב"ם ומליץ בעדו לגלות אמרים נסתרים. ובשער נ"ח הקשה עוד האמנם אם הספיקו דבריו לתת טעם לכוונתו יתברך לצורך שעה. הנה בבחינת מה שנמשך אחרי כן דתשוב הקושיא למקומה. וזה כי העם

ההוא סרו מהר מדרך התורה והמצוה אשר ציום ולא נתקיימו בו ובתועלותיו ובפרט בכל מה שהשתדל כפי סברתו להרחיקם מהעבודות הזרות והנכריות כמעשה הקרבנות. כי הנה הי' להיפוך כי למדו המעשים ההם ונשתקעו בהם והמה מלכיהם שריהם כהניהם ונביאיהם השחיתו התעיבו מכל העמים. אשר הוא יגור מפניהם כמו שהוא מבואר בנביאים וכתובים כו' הנה באמת יהי' כמו השתדלתינו באלו הקרבנות כו' פועל ריק ובטל כו' והנה דבר ה' והיישרתו לא תשוב ריקם. ד' הרלב"ג בפ' צו כתב טעמים אחרים לקרבנות. גם האברבנאל בפ' פנחס ובפרט בהקדמתו לספר ויקרא מחזיק טעם הרמב"ם ומוסיף עוד טעמים מדילי' וכן האלשיך ויקרא כתב טעם אחר ועפ"י טעמיהם לא נפתח קשר התפלה עם הקרבנות עד היום ואיכה נדע את הדבר מי ומי הצודק. ה' הרמב"ם בעצמו אחר שביאר טעם קרבנות בכללם. חוזר ופורט טעם כל אחת ואחת בפרקי מ"ו מ"ז מחלק ג' וכתב:

אבל הקרבת יין אני נבוך בו עד היום. איך צוה להקריבו. וכבר היו עובדי עבודה זרה. מקריבים אותו. ולא נראה לי בו טעם. הרי חזר והודה מבוכתו. וכן חזר והודה שלא מצא סיבה לכל מעשה הקרבנות כמו באזוב ושני תולעת ושתי ציפרים לא במצורע ולא בפרה אדומה. ו' אם נדייק בטעמא הלא אי' במדרש הנ"ל עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ואחר שהוקם המשכן והקריבו בבמות ופורעניות באה עליהם. היו או"ה אומרים עובדים לשמו והוא הורגן (בתמי') לכן אסר להם הקב"ה הבמות ע"כ לפ"ז יאמרו בזמנינו לא יהרהרו או"ה אחרי מידותיו של הקב"ה ולא יסתעף חילול השם. ויהיה היתר בבמות. וכן אמרו חז"ל נידה דף ל"א ע"ב אסרה התורה נדה כדי לחבבה על בעלה. יאמרו לחבב אותה גם בנדתה. ותהי' א"כ פרצה לכל התורה כולה. ז' העולה על כולנה. איך נברא יתחכם על בוראו. כל הקרבנות כללותיהן ופרטותיהן נאמרו ע"פ ה' ביד משה. ומי הוא אשר ימלאנו לבו לאמר הנסתרות לה' אלהינו ונגלות לו. כשם שחקר אלוה לא נמצא ותכלית שנדעהו הוא שלא נדעהו. כן חקר מצותו חוקיו ומשפטיו בכוונתם הנסתרת נעלם מעין כל חי בלתי לד' לבדו. אמנם התורה היא כפטיש יפוצץ סלע כפלים לתושי'. נגלה ונסתר. ורק להנגלה שם רמב"ם ז"ל עיונו. כי סמך על הטעמים הנסתרים שהם יתנו מורך בלב איש. אשר ירצה לזלזל בהם. ובהתבטל טעם הנגלה. עוד טעם הנסתר קיים. ואף דמצינו שנתבטלו כבר בימיהם כמה מצות דאורית' בהתבטל טעם המצות. כדאשכחן סוטה פ"ט משנה ט' משרבו הרוצחים בטלה עגלה ערופה. משרבו המנאפים בטלו מים המאררים. שאני התם דהטעם מפורש בתורה עצמה. בעגלה ערופה כתיב לא נודע מי הכהו. ממילא הוא כמפורש בתורה. שאם רבו הרוצחים ונודע מי

הוא הרוצח. פסקה המצוה. וכן בסוטה כתיב ונקה האיש מעון דבאה בו הקבלה בזמן שהאיש מנוקה מעון. המים בודקים. ממילא כשרבו המנאפים והם עם הזונות יפרדו. הוי כמפורש בתורה. שאין המים בודקים אותה. והעד ע"ז פירכת הגמרא עצמה. מי איכא מידי דמדאורית' בטל גיטא ומשום מה כח ב"ד יפה שרינן א"א לעלמא גיטין דף ל"ג ע"א. ומי איכא מידי דמדאוריתא לא משמט' שביעית ותקנו רבנן דתשמט. וכן בכמה וכמה דוכתי עד דשקיל וטרי התלמוד בסוגי' כולה ומסיק מה היה העיקר שעל ידו עקרו דבר תורה וכן חוזר השיטה בכל הש"ס. כל היכא דחכמי המשנה והתלמוד בטלו מ"ש בתורה היה להם עקרים פרטים עפ"י כתב או קבלה. כמו שהיה להם יסודות מיוחדות לבטל ב"ד דברי ב"ד חבירו באיסורי דרבנן ותקנות ומנהגים. ולבארם פה אי אפשר. כי רמזים וציונים בלבד להראות איה איפוא מקומותם. לא יספיקו. וביאור הענין על בוריו. רחב ועמוק מאוד. ואם חיבורי הנוכחי יעלה לרצון ויגזור ד' אותי לחיים. אוציא אי"ה ספר מיוחד על עקרים האלה. מ"מ ברור כשמש דהם ז"ל היו רשאים לבטל דהיה להם בקבלה. עד מתי תתקיים המצות ומתי תתבטל. משא"כ עתה אין בידינו אלא מה שהנחילנו אבותינו ואין לנו בקבלה אם אפשר לבטל איזה מצוה דאוריתא באיזה זמן ומקום. כי כל אשר הורשה לעשות ע"י העקרים כבר נעשה. וחלילה לנו להפר דבר תורה יש לי עוד בזה טעניות נצחיות אך מה לי להרחיב הענין על חנם. העיקר כמו שהשיב החבר על שאלת הכוזרי סי' כ"ה מאמר ב' דטעם הקרבנות נעלם ועמוק מאוד מאוד עיני הבחינה ע"ש. ומענין קיבוץ גליות אחלה פני כל קורא מחברתי. לעיין היטב בס' עוללות אפרים ח"ד ע"ה מאמר תקס"ד שמביא מנביאים האחרונים ומי"א נביאים שבתרי עשר חוץ מיונה. חבילות ראיות בתנחומי אבלי ציון. ועיין באגרת תימן להרמב"ם ז"ל בס' מעיני ישועה על דניאל מהברבנאל ובפרט בס' משמיע ישועה מהברבנאל שכל החיבור נתייסד על גאולה העתידה. ואז תתחזק האמונה בקרב כל לב על גאולתנו ועל פדות נפשנו. ומה שמקדימין אמירת פרשיות הקרבנות לתפלה. הוא מטעם שכתב בעל מגלה עמוקות אופן רל"ט וז"ל התקינו מתחילה לסדר קרבנות שהם לקביל כהנים בעבודתם. מן ברוך שאמר עד ישתבח הם פסוקי דזמרה. נגד לוים בשירם ובזמרם. ואח"כ ק"ש וברכותי' בסוד שמע ישראל. שהם ישראל במעמדם. וסדר הקדימה בברכות ש"ע. מבואר בארוכה במס' מגילה דף י"ז ע"ב

סימן ה

נוהגים לומר ט"ו שבחים שבברכת ישתבח בנשימה אחת:

מנהג טעות הוא. ונסתעף מהא דכתב המג"א בסי' נ"ג סק"א בשם השל"ה. דכל הט"ו שבחים שבישתבח מן שיר ושבחה וגו' עד מעתה. אומר בנשימה אחת עכ"ל. אבל במחילת מכבודו טעה בזה. והוא כשגגה היוצא מלפני השליט דכוונת השל"ה שממנו הוציאו. אינו אלא על י"ג שבחים אולם לעיקר המקור שממנו גם השל"ה הוציא את סברתו. א"צ לאומרם בנשימה אחת רק שלא להפסיק ביניהם בשתיקה או בשיחה. דיסוד המנהג הוא מהזהר ס' תרומה דף קל"ב ע"א וז"ל. כיון דמטי בר נש לישתבח. נטיל קב"ה האי כתרא ושוי לה קמי' וכנ"י שריאת לאתתקנא במיתי מלכא עלאה. ואצטריך לאכללה לה בתליסר מכילין דרחמי עלאין. דמנהון אתברכת אינון תליסר בוסמין עילאין כו' והכי אינון שיר ושבחה. הלל וזמרה. עוז וממשלה. נצח גדולה. וגבורה תהלה ותפארת קדושה. הא תריסר. ולבתר לחברה לה בהדייהו ולימא ומלכות. הא תליסר. בגין דהוא מתברכת מינייהו. ועל דא אצטריך בשעתא דאיתכללית ביניייהו. לשואה רעותא ולבא להאי. ולא לשתעי כלל. דלא ליפסק בינייהו כו' מכאן ולהלאה אל ההודאות וכו" עכ"ל והשל"ה בענייני תפילה וקריאה בס"ת מביאו וסיים עליו. ע"כ מן הראוי לאומרה בנשימה אחת הרי מבואר דכוונת הזהר היא רק שלא להפסיק. וגם זה היינו רק בתליסר לא בחמיסר ועיין בס' משנת חסידים דף פ"ה ע"א וכן הוא בכוונות בחיי אדם כלל י"ח כתוב ג"כ רק י"ג שבחים עד ומלכות. ומביא מפורש בשם הגר"א ז"ל מווילנא. דמשמע מזהר תרומה דלא יפסיק עד ומלכות אבל א"צ שיאמר בנשימה אחת עכ"ל וכן נראה לעין כל מדברי זוהר הנ"ל

סימן ו

אומרים יוצר ופיוטים ברוב שבתות השנה וברגלים:

מימות הפייטנים נתוספו תפלתינו הרבה מאוד. קודם תפלת י"ח אומרים יוצר. אופן. מאורה. אהבה. זולת. וגאולה. ולאחר י"ח מוסיפי' כהנה וכהנה יוצרות ופיוטים כולם מכונים קרוב"ץ נוטריקין קול רנה וישועה באהלי צדיקים. ותקנם עפ"י מאמרם ז"ל ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. גם מכונים קרובות פ"ש התפלה במקום קרבנות. והנה אנכי הדל והצעיר לא אוכל להמלט מחוות דעתי. כי לעת כזאת שמלבד רבי דעמא אשר מאז שמו מחסום לפיהם לבלתי אומרם. גם עמא דבר. אשר הספיק להם תמיד מלות בלי כוונה. עתה הם צועקים ורועשים נגד הפיוטים וישמחו כי ישתקו. לעת כזאת נכון הדבר לצאת י"ש לחשוב על תחבולות לבל תוסיף עוד שערורי' בבית תפלתינו. ואתם קוראי מחברתי היראים וחרדים לדבר ה'. ידעתי כי טרם תראון התנצלות סברתי. שפכו עלי

תמרורים. איך אשא פנים לשנות ממטבע שטבעו חכמי הפייטנים. ואני בעצמי אודה. כי לא הגעתי לקרסוליהם ואינני מבין שיחת חולין של מחברי הפיוטים נשמתן עדן. אמנם כבודם במקומם מונח. וכוונתי לכבוד המקום ב"ה. ואין ספק אם המחברים שבו היום לתחי' וקמו מקבריהם. כי הם בעצמם התירו לבטל קצתם ולבחור תפלות. אחרות חלף קצתם. עיין בהאבן עזרא בס' קהלת ה' א' על פסוק אל תבהל על פיך וגו' כתב וז"ל אסור שיתפלל אדם ויכניס בתוך תפלתו פיוטין לא ידע עיקר פירושם. ולא יסמוך על המחבר ברצונו המאמין. כי אין אדם אשר לא יחטא. או כי המעתיקים חטאו. והנה העתקת כל דברי אבן עזרא תעלה ארוכה. כי מאריך בחרון אפו שנים ושלש דפים בפרט כי כמעט מזלזל אותם ומטיל מומן שבגלוי בקדושים וכבוד ד' הסתר דבר. לכן אעתיק רק קיצור דבריו והוא. א. רובי הפיוטים חידות ומשלים. ולמה לא נלמד משלמה שלא היה חכם כמוהו אחריו. והנה תפלתו שהתפלל מודעת וכל יודעי לה"ק יבין אותה. וכן תפלה של דניאל וכן כל תפלה לחול ולקודש שתיקנו הראשונים אין בהם חידות ומשלים. ב. מעורבים בלשון תלמוד. ומי הביאנו בצרה הזאת להתפלל בלשונות נכריות. הלא נחמי' הוכיח המדברים לשון אשדודית ואף כי בעת התפלה. ולמה נתפלל בלשון מדי ופרס ואדום וישמעאל. ג. אפי' המלות שהם בלשון הקודש יש בהם טעיות גדול. ולה"ק ביד הפיוט עיר פרוצה אין חומה. שיעשה מן הזכרים נקבות וכן להפך. ד. שכל הפיוט מלא מדרשות ואגדות וחכמינו אמרו אין מקרא יוצא מידי פשוטו. א"כ אין ראוי להתפלל אלא על דרך פשט ולא על דרך שיש לו סוד. וסיום דבריו לא אוכל לבאר אחד מני אלף מטעות הפייטנים והטוב בעיני שלא יתפלל אדם בהם ולא נענש בדין עכ"ל. והעתקת קיצור דבריו הוא ג"כ באוצר השרשים שרש עתר ועוד שם בשם הרד"ק וז"ל. הלשון קצרה אצלנו וצריך להרחיב' בדמיון הנמצא. אך שלא נצא מדרך לשון המקרא כמו שעשו קצת בני עמנו הנקראים בשם פיוטים בקרובות אשר חברו והוא חטא גדול עליהם. והמתפלל בהם מזכיר עונם מחדש עון לעצמו. המקום יצילנו ממכשול הלשון לבלתי נכשיל בו שוגגים עכ"ל וכמוהם עוד רבו חכמי זמניהם אשר פערו פיהם לבלי חק לחסום פיות עורכי תפלת הפייטים (ועיין במורה נבוכים ח"א פ"נח) ואך לא הועילו רק אצל כת אחת ושתי כתות אחרות בעם לא פנו אל המעררים. כי בעת ההיא היו גאוני עולם. חכמים וסופרים בקיאים בתלמוד ובאגדות ומדרשים. יודעי חידות ומלומדי משל. ולהם הי' נקל להבין תוכן הפיוטים כפי כוונת המחברים ולא עוד אלא שהיו אז קדושי עליון בעלי חכמת אמת. כל רז לא אנוס למו בנגלה ובנסתר. ונפשם חשקה יותר באלו הפיוטים מבשארי תפלות המסודרות בלשון צחה ונקי'. ומה שהוא לנו חסרון. היה אצלם מעלה.

כדאי' בס' מעבר יבק מאמר אמרי נועם פכ"ב בשם תלמידי האר"י ז"ל. וז"ל גם מורי לא הי' חפץ בשום פזמון או פיוט מאותם שסדרו אחרונים רק מן הראשונים. כמו תפלת ר"ע ור' ישמעאל. ור"א בן ערך. ור' אליעזר הקליר ודוגמתם לפי שנתקנה על דרך האמת. אך לא האחרונים שלא ידעו דרך הקבלה ואינם יודעים מה שאומרים וטועים בסדר דיבורם בלי ידיעה כלל ועיקר ולא הי' אומרים כלל. ובפרט יגדל אלהים חי וידוי אשמנו באומר ובפועל וכו' וכיוצא. לא הי' רוצה לאומרם כלל עכ"ל זו כת אחת. ונוכח אלה המוני העם לא ידעו ולא הבינו אף מלה אחת. אולם בערה בהם תשוקת העבוד' כיקוד אש אוכלת ולא פסק פיהם מהתפלל וכהכביד עליהם עול גליות. כן הכבידו ע"ע עול תפלות פיוטים. אולי בזכותן יגאלו מצרותם. ומי זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו למחות לאלה שתי כתות. ובכן נתיסדו ונשאר יסודם אמיץ וחזק. אמנם כת השלישית בעלי תורה אשר ידעו להבחין בין לשון צחה ללשון עלגים. אבל לא היו בקיאים במדרשות ומכ"ש בחכמת הקבלה. כמונו היום. המה לא קבלו עליהם מעיקרא. ובעד אלה הועילה תלונת מתנגדי הפייטנים. וכדאי' במהרי' הל' תפלה וז"ל היו' כועס על הבחורים שהיו לומדים בבה"כנ תוס' או שאר דברים בשעה שאמרו הצבור קרוב"ץ והם לא שמו לבם לאמר אותם. עכ"ל. אבל עתה בזמננו אין אתנו יודע כל המאמרים ותילי תילין האגדות והמדרשות הרמוזים בחידות הפיוטים. ואלה אשר הם בני תורה חכמים ונבונים. כאז כעתה חוסמים פיהם מלאומרם כלל. ועלתה בימינו. כי גם המוני העם נותנים כתף סוררת ומזלזלים הפיוטים מבלי דעת יותר מאלה אשר זלזלו אותם בטעם וסברא. איך לא נירא לראות כבלע את הקודש ולהיות כשב ואל תעשה. והנה ידעתי מך ערכי וחלילה לי להעיז פנים ללמד פני תבל תבונה לאמר. כזאת וכזאת עשו. אך אמרתי לחוות דעתי. והי' אם גדולים חקרי לב יסכימו עמדי. אז יסתעף התיקון מהם. אמנם לתקוני כוונתי ולא לעיותי. לא יאות תיקון כללי לכל עדת בני ישראל. אשר אנחנו יושבים בתוכם. כי כל עיר ועיר. אשר אנשי העדה לא ירגישו ההכרח ומחזיקים בברית אהבה עם כל ישן נושן. הנח להם מוטב שיהיו כמו היו ובריתי שלומם לא תופר. ועון פלילי יהיה לעורר אותם עוד הם לא התעוררו. כי אז זה ינענע ראשו וזה יסרב. ומה נקל להפריד איש מאת רעהו. ואין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא שלום. ובפרט במקום קדוש בבה"כנ. אולם רבים עתה בתי כנסיות כבוא תפלות הפיוטים הכל הולך כספינה בלי מלח זה נכנס וזה יוצא. אלה מלחשים בשיחה בטילה. ואלה בעסקי מו"מ. והנזהר מכולם. פיו סתום והמחזור פתוח. כן הש"ץ מצפצף כיונה פותה אין לב. ועלימו חטיף מלתו. לכן נראה דהיוצרות והפיוטים שלפני י"ח יש לבטלם מלאומרם כלל. וכן המחבר בא"ח סי' ס"ח כתב וז"ל

יש מקומות שמפסיקים בברכת ק"ש לומר פיוטים ונכון למנוע מלאומרם משום דהוו הפסק עכ"ל. ואף הרמ"א שכתב דאין איסור בדבר מ"מ פוסק דהמיקל ואינו אומרם לא הפסיד. רק שאין לפרוש עצמו מהציבור וכן האגור אף שהוא מסיים שקיים המנהג. כתב וז"ל בענין להפסיק בברכות של ק"ש לומר פיוטים. ראוי הי' שלא להפסיק וכ"כ מהר"ם וכן הרמב"ם וכן נראה לרא"ש. וכן כתב אבן עזרא. אמנם הפיוטים שאומרים אחר תפלת י"ח. רבים מהם קלים יפים ומבוארים אע"פ שיש כמה בעלי לשון מטיבי שפה ויוכלו לחבר תפלות יפות מהם אין לזוז מהפיוטים. כדאי' בירושלמי ספ"ג דעירובין

סימן ז

נוהגים לנשק הציצית בכל פעם שמגיעין לתיבת ציצית:
איתא בס' ברכת משה עמוד ק"ו וז"ל מה שנהגו כשמגיעים למלת ציצית בק"ש לנשקן. הלא מלה זו תמיד באמצע הפסוק. ואינו מוזכר בשום מקום מנהג זה רק בסי' ס"א סעיף ה' איתא וכשאומר וראיתם אותו ימשמש בב' ציצית שלפניו. אבל לנשקן מאן דכר שמי'. לבד בסימן כ"ד סעיף ד' כתב הרמ"א נוהגים קצת לנשק הציצית בשעה שרואה בם כו' אבל בק"ש לא אמר. והרב הגאון מוה' איצק ז"ל שהי' אב"ד דק"ק שקודזאמוט כשמעו דברות האלה. ענה ואמר שהלא מלת ציצית באה בטעם מפסיק בכל פעם. והשיבותיו. לדבריו מה מקשו תוס' באנא ד' הושיעה נא (במס' סוכה דף ל"ח ע"ב בד"ה הוא אומר כו') הלא הוא בטעם אתנחתא. וראיתי כתב יד ממנהגי רבינו אליהו זצ"ל וזה אחת מהם שלא נשקן בק"ש והי' כמים קרים על נפש עיפה. והשבתי להגאון מהר"ז אב"ד ד' פפד"מ. שנשקן רק בשעה שאמר וראיתם אותו. וסברא נכונה היא כמ"ש בסי' כ"ד ס"ד ע"ש והבן עכ"ל והנה מה שהקשה הגאון מוהר"א ז"ל מטעם מפסיק אשתמיטו המקשן והתרצן. כי על ציצית הכנף יש בציצית נגיגה משרתת. מרכא פע"ד כנים דברי ברכת משה דנשיקת ציצית היינו משום חיבוב מצוה. כעין דמצינו בשמות רבה פ"ה ובתנחומא פ' שמות וז"ל. אמרו רז"ל כל נשיקות של תפלות הן. חוץ מג' כו' ע"ש. וכמו בס"ת שבאים התינוקות לנשק התורה כדי לחנכם ולזרזם במצות. וכן בתפילין ומזוזה נוהגים לנשקם משום חיבוב מצוה ומש"ה מנשקין ג"כ את הציצית. ולמה תהא עדיפא מצוה זאת מהמצוה דגמירנא. כל פרשה דלא פסקה משה אנן לא פסקינן במס' ברכות דף י"ב ע"ב. והמג"א בסי' רפ"ב סק"א כתב בשם הזהר ויקהל דף ר"ו ע"ב אסור למען דקארי באוריתא למיפסק פרשתא או אפילו מלה חדא אלא באתר דפסק משה כו' ע"ש. והא לא גרע מהפסק ע"י שתיקה דפוסק אבן העזר סי' ס"ג לדינא דאסור להמתין בשירה חדשה כדי לענות קדיש

וקדושה. וכ"ש דאסור להמתין בין גאולה לתפלה וכ"ש דאין נכון להפסיק בשתיק' ממש באמצע פרק כל שלא לצורך. ואיני מחלק בין הפסק זמן הרבה להפסק מעט עש"ה ראייתו לזה לפ"ז כ"ש דאין נכון להפסיק באמצע פסוק של תורה בשתיקה ע"י נשיקה. וידוע מה שכתב המג"א סי' כ"ה ס"ק כ' בשם כנה"ג בכללי הפוסקים. דכל דבר שבעלי הקבלה והזהר חלוקים על הגמרא. הלך אחרי הגמ' והפוסקים. מיהו אם בעלי קבלה מחמירים. יש להחמיר ג"כ. וכל דבר שלא הוזכר בגמרא ופוסקים אע"פ שנזכר בקבלה. אין אנו יכולים לכוף לנהוג כן עכ"ל. לפ"ז נשיקת הציצית בק"ש לא לבד שלא נזכר לא בגמ' ולא בפוסקים לנשקם בכל פעם שמגיע לתיבת ציצית. אדרבא מדינא דגמ' אסור להפסיק באמצע הפסוק לכן נראה לי שלא לנשק הציצית רק בנאמנים ונחמדים. ובזה אין לחוש להפסק. עמ"ש הכל בו מביאו המג"א סי' תכ"ב ס"ק ח' דדוקא בתורה ובנביאים אסור לחלק. אבל בכתובים שרי

סימן ח

בקדושת שחרית אומרים נקדש ובמוספים נעריצך:

מנהג טעות הוא. הציבור צריכים להיות שותקים ורק הש"ץ בלבד אומר נקדש ובמוסף נעריצך, עד שמגיע לתיבת קדוש, אז עונין הציבור קדושה וכן כשהש"ץ אומר לעומתם ברוך יאמרו, וגם ובדברי קדשך כתוב לאמר שותקים כל הציבור. והטעם איתא בתשו' הרא"ש, כלל ד' סי' י"ט משום דאין קדושה בפחות מעשרה ולפ"ז אם כל אחד יאמר נקדש או נעריצך תהא קדושה ביחיד, חוץ אם איחר אחד לבא לבהכ"נ ומתפלל י"ח עם הש"ץ אז יאמר עם הש"ץ נקדש דאין זה קרוי יחיד כמ"ש תוס' ברכות דף כ"א. גם זה טעות שמרקדים כשאומרים ק' ק' ק' דאין צריך רק לעוף על רגליו מעט כדאי' במדר' תנחומא פרשה צו מדכתיב ובשתים יעופף. ומה שאומרים בקדושת מוספים שמע ישראל ואני ד' אלהיכם איתא בשיבולי לקט סי' מ"ה וז"ל מצאתי כתוב בתשו' הגאונים לפי שבימי רב גזר יוזגדר מלך פרס שלא יקראו ק"ש מה עשו חכמים שבאותו דור תקנו להבליעו בין הקדושות. רישא. שמע ישראל. וסיפא אני ד' אלהיכם ולמה תקנו לומר בהבלעה כך. כדי שלא תשתכח ק"ש מפי התינוקות ובקשו רחמים מן השמים ובא תנין בחצי היום ובלע יוזגדר מלך פרס בבית משכבו ובטלה הגזירה אמרו חכמים שבאותו הדור לא לבטל שלא לאומרה כלל בקדושה כדי שיתפרסם הנס לדורות אלא נקבע אותם בתפלת המוספים ובתפלת נעילה שאין שם ק"ש כלל

סימן ט

בשני ובחמישי אומרים והוא רחום אחר תפלת ח"י:

בפי' פרדס איתא בשם מדרש וז"ל ג' זקנים תקנו והוא רחום שתפש מלך אחד לר' שמואל ולר' בנימין ולר' יוסף ונתנם בג' ספינות בלא מנהיג ושלחם בים ונתפזרו למרחקים. ולמקום שבאו היצר להם מאוד ועמדו בתפלה וכ"א יסד מקצת כו' וימת המלך בתחלואים רעים. ועמד מלך אחר והטיב להם מאוד ושלח תפלתם בכל תפוצת ישראל לאומרה בה"ב עכ"ל. וכמדומה זה המפרט שמוע שמע ולא שמעה על בוריה כי ממהות והמשך הלשון נכר. שאין זה מדרש כל עיקר. אבל בכלבו מפורש טעם תיקון והוא רחום דע"י נס גדול נתקן. עובדא הוי בספינתא דיהודאי אתא מן גלותא דירושלם לאתרא דדר תמן הגמונא. א"ל מנן עם אתון. בעינן למנס' לכון כמה דמנסה חנני' מישאל ועזריה בגו אתון נורא. א"ל הב לן זמן תלתין יומין. יהיב להן זמן. יתבו בתעניתא. וכל יומא מאי דחזו בחלמא הוו משתעי באפי קהלא. וכדבעי למשלם תלתין יומין הוי תמן חד סבא דדחיל חטאין ולא היה חכים כולי האי אמר להו אנא חזאי בחלמא דאקרי לי חד פסוקא דהוי כתיב בי' תרי כי ותלתא לא ולא ידענא מאי האי. א"ל חד סבא חכימא להדא האי קרא וודאי דאהני לן מן שמים כי תעבור במים אתך אני ונהרות לא ישטפוך. כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך. את וודאי תיעול בנורא ותשתזיב. דהא ודאי מן שמים אתרחיש לך ניסא. עבדו בטעם הגמונא נורא רבתא לחדא. ועל האי סבא דחלם האי חלמא בגו נורא. ואתפליג אשתא לתלתא חולקין. ואחזו דעלו בהו חלתא צדיקי לקבולי אפי דהאי סבא. והנהו תלתא סבא שבחו ואמרו והוא רחום. קדמאה אמר עד אנא מלך. תנינא אמר עד אין כמוך. תלתאי אמר מתמן ולהלאה. וכולם מתחילים ברחום וגם מסיימין ברחום עכ"ל ובכל חלק יש י"ח אזכרות נגד י"ח ברכות וע"כ אומרים אותה בעמידה. ומה שתקנוהו דוקא לומר בשני וחמישי. היא מטעם שהם ימי רצון. מהאי טעמא עצמו שנתקן קריאת התורה בב' וה' דאי' בתנחומא פסוק וד' המטיר על סדום דמשה רבינו ע"ה עלה בחמישי לקבל לוחות אחרונות וירד בשני ונתרצה לו המקום ע"כ ותוס' ב"ק דף פ"ב ע"ב בד"ה כדי כי' והט"ז בא"ח סי קל"ד מביאים מדרש הנ"ל. ולכן נמי קצת נוהגים להתענות בב' וה' כדאי' ג"כ במדרש הנ"ל ומובא בס' הישר לר"ת על הלכות וש"ות אות תקט"ז עי"ש וכן איתא באליהו זוטא פ"ד ז"ל וארבעים יום אחרונים שעלה משה להר סיני להביא את התורה גזרו יום צום ותענית. וביום האחרון שבכולם שהוא סוף ארבעים יום. גזרו תענית ולנו בתעניתם כדי שלא ישלוט בהם יצר הרע כו' ואמר הקב"ה לישראל כו' ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה ע"ש. ויש עוד טעם שני

להתענות בב' וה' באו"ח סוף סימן תק"פ. וע"ש במג"א סק" מה שהניח בתימה. ועיין עוד בהגהת של"ה דף קי"ט ע"ב

סימן י

בסדר תפלותינו אנו נוהגים עמידה. ישיבה. ונפילת אפים:

בעוד שמגיעים לתחנון יש כמה עמידות. א' בשעת הברכה לעטיפת טלית (הטור והמחבר סי' ח' סעיף א') וטעמא משום דגמר לכם לכם מספירת דכתיב בי' בקמה פי' בקומה (כ"י וט"ז) ויעמוד כ"כ מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות ואח"כ ימשכנו על ראשו וילבישנו. ב' בברכת התפילין של ראש ושל יד (הרמ"א סי' כ"ה סי' י"א ומג"א ס"ק ב'. ג' בחליצת של ראש ושל יד ואע"פ שאין ראי' לדבר זכר לדבר דכתיב עצת ד' לעולם תעמוד. עצת. נוטריקון עומר. ציצית. תפילין. ד' בפרשיות הקרבנות ובכללם מזמור לתודה (מ"א סי' סח) ה' בברוך שאמר וגו' עד סוף הברכה, והטעם כתב בתולעת יעקב בשם א"ז דשבח זה תקנוה אנשי כנה"ג ע"פ פיתקא דנפל מן שמיא ומצאוהו כתוב בו ויש בו פ"ז תיבות וסימנך ראשו כתם פז, וקבלו לאומרו מעומד כו' ע"ש. ו' בויברך דוד עד אתה הוא ד' האלהים. ז' בשירת הים צריך לאומרה מעומד בשמחה בכוונה ובניגון כמו בס"ת. (בסידורו של הגאון מוהר"י ז"ל). ח' בוישתבח. ט'

בכל הקדשים ובכל דבר שבקדושה (רמ"א סי' נ"ו). י' בתפלת י"ח (מחבר סי' צ"ח). י"א כשחוזר הש"ץ התפלה (רמ"א פי' קכ"ד). י"ב בוהוא רחום מטעם שכתבתי בסימן הקודם. י"ג זמן הכולל להעמידה קודם י"ח בשחרית מתי שיתחיל הש"ץ תהלות לאל עליון. במנחה כשיורד הש"ץ לפני התיבה ובערבית כשיתחיל הש"ץ קדיש (מהרי"ל) ובין עמידות אלו יש ישיבה. ובשעת ק"ש כתב המחבר סי' ס"ג דמי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרותה מעומד נקרא עבריין ע"ש ואח"כ נפילת אפים מיושב והטעם על כולם בכלל הוא שאנו מתפללים בכל ענין שיכול האדם להתפלל כמו שעשה מרע"ה דכתיב ואשב בהר ואנכי עמדתי בהר ואתנפל לפני ד' ומאחר שאין בנו כח להתפלל בענין אחר. אנו אומרים ואנחנו לא נדע וגו' (טור) ומש"ה כתב המג"א דראוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה. מה נעשה בעמידה. ורצונו כדי לקיים בתחנון לבד ג"כ מנהג משה ליפול על אפיו. לישב. ולעמוד. וכן איתא בזהר פרשת במדבר וז"ל ואמאי סידורא דא לנפול על אנפין. אלא רזא עילאה כו' לבתר סידורא דצלותא דמיושב וצלותא דמעומד. לקשרא לון כחדא כו' ע"ש. באם אין ס"ת אומרים תחנון בלא נפילת אפים שנ' ויפל יהושע וכל הזקנים לפני ארון ברית ד'. ונופלים על הימין כשיש תפילין בזרועו.

ואם לאו יפול על שמאלו (רמ"א) לפי שיצחק בעקידה שכב על צד שמאל. ושיבולי לקט כתב בשם רב האי משום דהסיבת שמאל הוא דרך חירות לכן נכנע באותו יד לפני ד'. והכל בו כתב כי כן היו מרביצין התמיד כששחטו אותו על צד שמאל. וכל מי ששוחט מרביצין בהמ' על שמאלה. ובשם הרב בנימין פי' לפי שמצינו כשאדם מתפלל. שכינה מימינו דכתיב ד' צלך על יד ימינך. וכתיב שויתי ד' לנגדי תמיד נמצא כשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי השכינה. ואם הוא מוטה על צד ימינו הי' היפוך. ולא יתכן לעבד להטות אחוריו כלפי אדונו ע"כ. והר"ם נתן סימן סימן לדבר שמאלו תחת לראשי:

סימן יא

מוכרים בבהכ"נ המצות בין בחול בין בשבת וי"ט ונודרים נדרים ונדבות:

משך זמן התפלה בבהכ"נ יש כמה מיני הכנסות לצדקה, קופה למתן בסתר, קערה שמאספין בתוכה פרוטות בב' וה', מכירות המצות ונדרים, ונסתעפו הכנסות האלה לפרנס ענייי העיר או לצרכי בהכ"נ גם לצאת שלא יהי' הקול קול יעקב והידים ידי נעשו אם לא יתן צדקה ומש"ה מקיימים תפלה בצירוף צדקה ולפי שמדריגה המעולה בנתינת צדקה היא, שלא ידע הנותן מי המקבל ולא ידע הנוטל מי הנותן, לכן יש בכל בתי כנסיות קופות למתן בסתר דוגמת לשכת החשאים שהיתה במקדש שהיו צדיקים נותנים בה והעניים בני טובים מתפרנסים בה בחשאי וזו היא מצוה לשמה, כמאמר ר"א בפ' השותפין ד' ט' ע"ש:

ולעניין מכירת המצות, יש למחות כי בימי התלמוד לא היו נמכרים כדאי' בגיטין דף ס' אחר כהן ולוי קוראים ת"ח הממונים פרנסים על הציבור. ואחריהם ת"ח הראוים למנותם פרנסים על הציבור. ואחריהם בני ת"ח שאבותיהן ממונין פרנסים על הציבור. ואחריהן ראשי כנסיות וכל אדם. והוא בא"ח סי' קל"ו וע"ז כתב שם המג"א דבמקומו' שמוכרין המצות יכול לקרות למי שירצה. מוכח ממש מדבריו שבימיהם לא היו נמכרים והמנהג נסתעף לטובת עניים ולצרכי בהכ"נ. ובתקנה זו הועילו הרבה. כי קניית המצות עלו ביוקר לרוב חביבותם כמ"ש הטור והמרדכי. אמנם ראיתי באיז' ספר על שם מהרש"ל דצועק ככרוכיא על מה שמוכרין בשבתות וי"ט דמחזי כמקח וממכר, ובוודאי מש"ה מנהגנו לתת רק החצי או רביעי מאשר פוסק בקנייתו, וגם אינו אומר בפה. רק מנענע בראשו. שלא יהי' קנייה ממש ובפירסום גמור, מ"מ יש לבטל המנהג מכל וכל ולהעמידו על תקנת הקדמונים כי הרבה דברים מגונים נסתעפים מזה. מי שמלוה לחבירו מעות. הלוה קונה מצות למלוה כדי להחניפו והוי רבית ומצוה הבאה בעבירה, גם כנופיות

המשחקים (קארטין) רגילים לקנות ביום שלאחריו מצות זה בעד זה. וכן כאשר ישנא איש את אחיו. נקמה הראשונה היא בכמו אלה, ונסתעף ביזוי מצוה. והאדם צריך לבזות עצמו על מצוה כמו שמצינו בדוד המלך במדרש רבה פ"ד אבל לא שתתבזה המצוה על ידו. ואיתא בספר שושן עדות ובספר החרדים ובמד' תנחומא פ' ויגש אמר הקב"ה הוו מכבדים את המצות שהם שלוחי. ושלוחו של אדם כמותו. אם כבדת אותם כאילו לי כבדת. ואם בזית אותם. כאילו לי בזית ע"כ וידוע מאמרם ז"ל הרהורי עבירה קשים מעבירה ופי' בעל עקידה הרהורים שנעשים באורך. קשים מעבירה בקיצור. והרמב"ם והציוני פירשו כי המחשבה הבאה מן השכל מעלה גדולה היא באדם וכשממרה השם בחלק הנכבד שלו דהיינו בשכל החטא יותר גדול משא"כ כשעובר עבירה. עושה אותה בחלק הפחות. דהיינו בגוף. ואין אשמת המשתמש בעבד סכל כאשמת המשתמש בבן חורין חכם. גם בעל מרפא לשון והר"ן ומהר"ם שי"ף ורבים ממגידי אמת האריכו למעניתם לבאר חומר הרהור עבירה. והלא כמעט אין קונה מצוה בלי פני'. ובפרט כבר בימיהם נסתעפו מחלוקת ע"י מכירת המצוה עיין בס' החסידים ובמהר"י קולין מה שאירע מזה. לכן ראוי ונכון לבטל מנהג מכירת המצות. ועיין ביערת דבש ח"ב וז"ל עתה בגלות בעו"ה כל הגאוה ורוממות בבהכ"נ בעליות התורה ושאר חלוקת הכבוד כו' עד אשר כמה פעמים הוצרכו לילך בערכאות וכו' ומשבח אני בהכ"נ פראג כו' שלא מכרו סגן (סייגען) לקרות לעולים. רק בכל בני בהכ"נ הי' חוזר הגורל. אשר הוא גם כן כאן בהשכמה. והיה חוק קבוע. כל כך יתן העולה לצדקה. ותטיבו לעשות אם תתקנו גם כאן וממנו ילמדו בכל הקהילות. כדי להסיר המחלוקת וגבה לבב עכ"ל. וגם בזה גברה התקלה על התקנה שמנדר העולה לתורה בעד המתברכים. משך הזמן שהש"ץ אומר מי שבירך בזה אחר זה ומרבה בהם. בני הכנסת מרבים בנתיים בשיחה בטילה. ולפעמים נודר ואינו מקיים. ואיתא בקהלת רבה אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. ריב"ל פתר קרא באלו שפוסקים צדקה ברבים ואין נותנים כו' וז"ל משנת חכמים בפירושו על ווידוי הגדולה של עמק הברכה ז"ל. העולם אינם נזהרים על הרוב בנדרים שנודרים בבה"כנ והחזן אומר בפירוש בעבור שנדר פב"פ מתנה לצדקה. ובזה גונבים דעת העליון ודעת הבריות. מה שמברך את חבירו. זו בעצמה חניפה וכמה פעמים שאינו מברך לעני רק לעשיר. והעני אפי' קרובו רחוק ממנו מלומר עליו מי שבירך וכמעט שזאת היא בעיניו לבושה ולכלימה. וכן אי' בדברים רבה פ"ב לבני ישראל פם קרובו. אדם אם יהי' לו קרוב עשיר. הוא מודה בו ואם עני הוא כופר בו ואומר שאינו קרובו אבל הקב"ה כו' ע"ש. ואף מה שמברך לעשיר הוא רק חניפה או בעד איזה טובת הנאה שעבר או שעתיד לקבל

ממנו הרי הוא גונב דעת המקום ודעת חבירו במה שפוסק זו בלשון נדר ואינו משלמו כו' ובוודאי על אלו מי שבירך אין לענות אמן. כי גרוע אמן זה מאמן יתומה כו' ע"ש לכן יש למעט במי שבירך כל מה דאפשר ואין לברך רק את העולה לכבוד התורה ולמי שנודר סך מסוים בעד המתברך והנודר יכול לצרף כל המתברכים כאחד ולידור לכל צדקה שרוצה במי שבירך אחד והקהל ישמעו ויענו אמן. ואז רוח המקום ורוח הבריות נוחה הימנו:

סימן יב

בב' וה' ובשבת למנחה קורין ג' , בר"ח ובחוה"מ ד' , ביו"ט ה' , ביו"הכ וי"ו , ובשבת זי"ן: **טעם** שקורין כמה פעמים בשבוע. הוא שלא ילכו ישראל ג' ימים בלא תורה. וכדרשת חז"ל ב"ק דף פב ע"א. ובתנחומא ס' בשלח דף עח פ"ב וטעם למנחת שבת מפני יושבי קרנות יושבי חניות כל ימות החול עוסקים בסחורה ואין קורין בב' וה'. תיקן בגינייהו קריאה יתירה כמו שפר"שי שם. ומנין הקרואים בב' וה' ובשבת למנחה תיקן עזרא נגד תורה נביאים וכתובים. וכנגד כהנים לוים וישראלים. והמנין קריאת שבת. יו"ט. יוה"כ. ר"ח וחוה"מ תיקן משה עיין מזה היטב במג"א ריש סי' קל"ה. וטעם למדרגת מנין יתירה מן ג' עד זיין איתא בזוהר ויקהל דף ר"ו ע"א ע"פ סוד ע"ש. אמנם גמירנא במס' מגילה דף כ"ט נקוט האי כללא בידך. כל דטפי לי' מלתא מחברי'. טפי לי' גברא יתירה. הלכך בר"ח ומועד דאיכא קרבן מוסף קורין ארבעה. בי"ט דאסור בעשיית מלאכה חמשה. ביוה"כ דענוש כרת ששה. בשבת דאיכא איסור סקילה שבעה. ובעל שיבולי לקט כתב בשם הגאונים דלהכי בשבת קורין זיין בתורה. שאם יארע לאדם אונס שלא בא לבה"כנ כל ז' ימי השבוע ולא שמע ברכו. יאזין מפי הקורא זיין פעמים ברכו ויוצא י"ח עכ"ל. ומשום האי טעמא נוהגים כשבא אדם לבהכ"נ בב' וה' ואיחר ברכו. לא יפרוס על שמע. כיון דיוצא בברכו ששומע מפי המברך בתורה ובעל תפלת נהורא סימן מצא למנין הקרואים שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד. שמע ג' אותיות נגד ג' העולים בב' וה' בתענית ובשבת למנחה. ישראל ה' אותיות נגד ה' העולים ביו"ט. י"י ד' אותיות הוי"ה נגד ד' העולים בר"ח ובחו"המ. אלהינו ויו אותיות נגד יוה"כ. יי' אחד זיין אותיות נגד זיין העולים בשבת ע"כ:

סימן יג

בתפלת עלינו נוהגים להקיא רוק בעוד שמגיעים לואנחנו כורעים:

יש למחות בזה. כי תפלת עלינו יהושע תיקן כשכבש את יריחו. כדאיתא בהקדמת ספר החרדים וז"ל בכניסתן לארץ הקיפו את עיר יריחו והיו אומרים עלינו לשבח מראשו לסופו ומסופו לראשו ונפלה חומת העיר תחתי' כו' עי"ש ובעל ספר חיי אדם כתב שהשם הושע חתום למפרע ע' עלינו. ש' שלא. ו' ואנחנו. ה' הוא אלהינו. ורצונו לעיקר שמו שהי' הושע ובימי יהושע היו עובדים כו"מ בעשותם דמות אחת מז' כוכבי לכת. או דמות המזלות והכחישו השגחתו ית'. והם הטלסמאות שזכר הרמב"ם ז"ל בהל' ע"ז ועליהם נאמר ככל המונם וכו' ועליהם גם ישעי' אמר ומתפללים אל אל לא יושיע. ולהכי תקנוהו ג"כ בתפלת המוספים של ר"ה דמפני שאנו צריכים לומר פסוקי מלכיות אנו משבחים קודם להשי"ת שהבדילנו מן התועים כמו שכתב הב"י בא"ח סי' תקצ"א ע"ש אולם האומות אשר אנחנו בני הגולה גרים בתוכם מאמיני' במציאת הבורא יתעלה. בהשגחתו ית' מהשארת הנפש. המעותדת לשכר ועונש כמבואר בגדולי הפוסקים ואין עכו"ם בימינו. לכן אין להקיא רוק דיש להסתכן. אומות זמנינו יחשבו שעליהם נאמר ככל המונם כמו שכבר קמו עלינו זדים העומדים עלינו לכלותינו להתעולל עלילות ברשע כאשר המה בכתובי' על ספריה' דברי הימים וכדאי' בספר הנצחון סי' שמ"ח מאחד שהמיר דתו וכפר בעיקר והלשין שאנו אומרים בעלינו לשבח שהם משתחוים להבל וריי"ק. עד שנצח אותו על ידי ויכוח ע"ש. גם בטור סי' קלג כתוב כשמגיע אל אל לא יושיע יפסיק מעט קודם שיאמר ואנחנו כורעי'. כדי שלא יהא נראה כאילו חוזר למעלה ע"כ. הרי לא מדבר אלא להפסיק אבל לא לרוק. וכן כתב הרמ"א בשמו סי' קלב סעי' ב' ע"ש וז"ל בעל תפלת נהורא יהושע תיקן שבח זה כשכבש יריחו אמרו זיין פעמים ישר והפך. ובו הפיל שבעה חומות שהי' ליריחו כו'. על כן נקוה. ר"ת עכן. והוא תיקן אותו כו' וקצת מהמונים נהגו להקיא רוק ואינם יודעים למה הם מקיאים ורובא דרובא מקיאים כשאומרים ואנחנו כורעים וזהו איסור גמור

סימן יד

בתפלת ערבית של ימות החול מתחילין והוא רחום וגו' ובלילי שבת וי"ט מתחילין ברכו: **בזהר** פ' תרומה דף ק"ל ע"א איתא לא שויוה חובא לצלותא דערבית דלית מאן דיכיל לאתקנא לה כיעקב. דאיהו הוי מארי משכנא ומתקן לי' כדקא יאות. ואע"ג דאיהו רשו. צלותא דא איהו לאגנא עלן מפחד בלילות. מגו פחד דכמה סטרין בחד גיהנם. דהא בההוא שעתא טרדי לחייבי בגיהנם על חד תרין מבימא ובגין כך מקדמי ישראל למימר והוא רחום. דאיהו בגין פחד דגיהנם. ובשבת דלא אשתכח פחד דינא דגיהנ'. ולא דינא

אחרא. אסור לאתער' לי' וכו' ע"ש. ועיין בהיכל הקודש וז"ל יסוד והוא רחום שנהגו לומר בערבית במדרש רות שלשה מלאכי חבלה מושלים בגיהנ' תחת יד דומה. והם משחית. אף. וחמה והמשחיתים הללו שולטים כל ימי השבוע בזמן תפלת ערבית. ולכך אומרי' והוא רחום יכפר עון ולא ישחית. כנגד המלאך ששמו משחית. והרבה להשיב אפו כנגד אף. ולא יעיר כל חמתו כנגד חימה. עכ"ל. טעם אחר מצינו בטור א"ח סי' רל"ו שכתב דתקנו לומר לפי שבשחרית ומנחה יש תמידין שמכפרין. אבל ערבית שאין תמיד לכפר הקנו לאמר והוא רחום עכ"ל וזה לשון הב"י שם בכלבו. משום דאמרינן לעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון. שתמיד הבוקר מכפר עונות הלילה. ותמיד הערב מכפר עונות היום ולכך תקנו ערבית ושחרית לחלות פני המקום. שיכפר עונותינו יומם ולילה. שחרית אנו אומרים אותה בסדרי קדושה. ותקנוהו נמי בפסוקי דזמרה בשביל ליל שבת שאין אנו אומרים אותה לפי שאין איברי תמיד הערב קרבים בליל שבת דכתיב עולת שבת בשבחו ולא עולת חול בשבת וכן בי"ט. ולכך תקנו לומר והוא רחום בתפלת ערבית משא"כ בשחרית ומנחה. לפי שבאותן תפלות היו מקריבין תמידין והיו מכפרים. ובתפלת ערבית אין מי יכפר ותקנו בה לומר והוא רחום וכו' ע"ש

סימן טו

נוהגים לומר משנת במה מדליקין בערבית של שבת:

הוא בטור או"ח סי' ר"ע. לפי שיש בו דין הדלקה וג' דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ע"ש עם חשכה. מנהג הספרדיים לאמרה קודם תפלת ערבית כמ"ש שם המחבר. והוא מטעם שכ' בב"י שע"י קריא' פרק זה יזכור הג' דברים שצריך לומר בתוך ביתו ויזהיר עליהם אבל אחר תפילת ערבית מה תועלת יש לו שיזכור הרי אין בידו לתקן מעתה. גם בס' חיי אדם כלל ל"ד אות י"ב כתב מנהג בכל ישראל שאומרים אחר קבלת שבת קודם תפלת ערבית פרק במה מדליקין עכ"ל. ומיהו אנן נוהגין לאמרו אחר ת"ע והנה במקום שמקפידים לאומרה. הנח להם. דמה איכפת לו באמירתו. לא יהא אלא שגומרים תפלתם מתוך דברי תורה כל המרבה ללמוד הרי זה משובח. אך במקום שאמרו לקצר התפלה בתכלית הקיצור. ובערה בם אש אוכלת על אומרם במה מדליקין. יש לבטל המנהג עפ"י היתר. יסוד ועיקר הטעם אשר על ידו נתיסד המנהג הוא מש"ל בשם הטור לפי שיש בה דין הדלקה וג' דברי' שצריך אדם לומר בע"ש והנה דין הדלקה אין צורך בזמן הזה כמ"ש המג"א שם וכפי' מחצית השקל דאפי' בחול אין נוהגין להדליק בשמנים ופתילות שמנו חכמי' לאסור. מה"ת ידלוק בהם בשבת וא"צ אזהרה ואי משום ג' דברים, גם זה

איני שהרי ביו"ט שחל להיות בע"ש או בשבת. א"א במה מדליקין מפני שאין יכולים לומר עשרתם כיון שאסור לעשר ביו"ט כמו שכתב הטור ומחבר ורמ"א ולפי זה לדידן שאין מעשרין כלל ממילא אין צריך לאומר' אף בשאר ימות השנה. ולא זו בלבד דמשום עשרתם לחוד רשאי שלא לאמרו. אלא אפי' שאלת ערבתם לא שייך לדידן. דערבתם היינו עירובי תחומין שיש להם סמך מקראי ועירובי חצרות ושתופי מבואות שתיקן שלמה ובית דינו מטעם שכתב הרמב"ם בספ"ק דהל' עירובין. ואנן אין מערבין בכל ע"ש ולא עוד אלא שהתירו להם לעצמם לטלטל אף בלא עירוב לפ"ז האומרו ואינו מקיימו. הוי כטובל ושרץ בידו. וכל זה יקשה אפי' לפי מנהג בני ספרד וכל שכן למנהגנו שאומרים אותו אחר תפלת ערבית. ודאי אין בו שום תועלת כמש"ל בשם הבית יוסף. והנה המג"א שם לא חש לירד עד כאן. ומשום האי טעמא לחוד דאין שייך בזמה"ז דין הדלקה הוא כמתמי' למה אומרים אותו. וכתב לתרץ המנהג בשם מנהגי מהרי"ק כדי שאם איחר לבא לבהכ"נ יסיים תפלתו בעוד שאומרים אותו. ולכן אין אומרים אותו בשבת חו"המ. שאין מאחרין כ"כ דאין עושין מלאכה כ"כ עכ"ל. אמנם שתי חשובות בדבר. חדא דהוא דבר שאינו מצוי. ואם גם אירע פעם שאיחר א' לבוא. מאי הוי. יסיים תפלתו בלא ציבור ביחיד דבימיהם הראשונים שאני. שהיו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתעכב שם עד אחר תפלת ערבית. דמהאי טעמא תקנו חכמינו ז"ל יראו עינינו. משא"כ בזמנינו. ומ"מ יראו עינינו אין לבטל אף שבטל המנהג. משום הא דכתבו תוס' ברכות דף ד' ע"ב ע"ש אבל משנת במה מדליקין דבלא"ה רק מיעוטי דמיעוטי יודעים כוונת מלוח הזרות אין לחוש לאומרו כשאין טעם מכריח. ועוד לפי טעם המהרא"ק שהוא משום המאחרים ומש"ה א"א אותו בשבת חו"המ. יקשה מה יענה בי"ט שחל להיות בשבת דעושים מלאכה בע"ש ויש לחוש לאיחור ואפ"ה אין אומרים אותה. ובאמת יש עוד טעם שני למנהגינו. והוא בס' החסידים סי' קנ"ד דאיתא וז"ל מצוה לשנות ארבעים מלאכות חסר אחת כדי שלא ישכח איזה מלאכה אסורה. כמו שיש לדרוש במעשי מועדים לפני המועדים כך בענין שבת לפניו. כדי למהר בצרכי שבת. אחר התפלה תקנו וקבעו לומר במה מדליקין בבה"כנ כלומר סיימתי מה שבתוך זאת המשנה. חוץ מי"ט הנכנס לשבת לפי שכתוב בו עשרתם ערבתם ואין מעשרין בי"ט עכ"ל. אך לפי הנחתינו טעמו בטל. דלא שייך סיום כ"א אחר פתיחה. וכיון דלא פתח כלל וכלל לא דין הדלקה א' ולא שאלה אחת במה איפוא נרמז. סיימתי מה שבזאת המשנה. ואפשר דלא היה נעלם מן המג"א מ"ש בספר החסידים. אך בכיון קא אשתמיט מיני'. כיון דלא נפקא לן מידי מטעמו בזמנינו. אמנם במקום שלא נהגו לאומרו. ונמצאו פרטיים המדקדקים שלא לטלטל באין

עירוב וחוששין לשכחה כשאין אומרים ערבתם יש להם תקנה לומר מ"ש הכלבו לסיים אחר במה מדליקין. והוא תניא א"ר. חנינא חייב אדם למשמש בבגדיו בע"ש עם חשכה וגו' א"ר אליעזר א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם וכו' ותו לא

סימן טז

מרבים לדלוק נרות של שבת:

בספר החסידים סי' רע"א כתיב ויברך אלהים את יום השביעי. ולא פי' במה. אלא באותן דברים שקילל איוב את יומו. תשכון עליו ענגה. ויקבוהו אוררי יום. מכלל שבירך אח השבת באור ע"כ. וז"ל השל"ה במס' שבת ובהכנסת שבת המצוה באור הנר. להורות כי הוא יתברך ברא אור הנר. יהי אור הכולל כל הבריאה. והשבת מורה שהוא הבורא המחדש וכו' ע"ש ובמס' שבת דף כ"ה ע"ב נר בשבת חובה. משום שלום בית. פרש"י שלא ישבו בחושך, והמרדכי כתב שלום בית שלא יכשל בעץ או באבן ומדינא דגמרא סגי בנר אחד. כדאי' נר בשבת חובה דמשמע נר אחד. גם איתא שם א"ר הונא. הרגיל בנר. הוין לי' בנים ח"ת. ובדף כ"ה ע"ב מאי ותזנח משלום נפשי. א"ר אבוה. זו הדלקת נר בשבת. וכן המכבה את הנר. בחלה ובהדלקת הנר. עירבתם הדליקו את הנר. עוד שם ב' מה"ש מלוין לו לאדם בע"ש מבהכ"נ לביתו. אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק וכו' ובמס' כתובות דף ק"ה בשעת פטירתו של רבי אמר נר יהא דלוק במקומו וכו' מ"ט כל בי שמשי הוה אתא לביתא וכ"כ הטור ומחבר סי' רס"ג סעיף א' ע"ש. והא דאיתא שבת דף כ"ג ר"ה הוי רגיל דהוי חליף ותני אפיתחא דרב אבין נגרא חזי דהוי רגיל בשרגי טובא וכו'. ר"ח הוי רגיל דהוי חליף ותני אפיתחא דבי נשא דרב שיזבי וחזא דהוי רגיל בשרגי טובא. כבר פי' השל"ה במס' שבת קל"ג דהיינו במקומות הרבה דאם יש לו כמה חדרים צריך להיות לו נר בכל המקומות שיש לחוש שמא יכשל שם. ואותם שנוהגים להדליק שתי נרות. הוא משום דאחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור. וכן איתא בראבי"ה ובעל עוללות אפרים מביא בשם המדר' שוחר טוב וז"ל ראו כי ד' נתן לכם השבת כל עסקה של שבת כפול. עומ' כפול שני העומר לאחד. קרבנו כפול שנאמר וביום השבת שני כבשים. עונשה כפול שנ' מחלליה מות יומת. שכרו כפול שנ' וקראת לשבת עונג ולקדוש ד' מכובד. אזהרתה כפול שנ' זכור ושמור. מזמור כפול שנ' מזמור שיר ליו' השבת. והאגור כתב דבר זה להצריך ב' נרות אינו נזכר בשאר פוסקים ולכן אין העולם מדקדקים בזה. אבל אמת הוא כי בעלי נפש המקובלים דקדקו בזה כי ראוי ומצוה מן המובחר לעשות כדי ליחד כנסת ישראל להקב"ה הרמוזים בזכור ושמור בדיבור אחד

נאמרו וביחוד אמיתי. והמבין תשואת ח"ח לו עכ"ל והמדקדקים להרבות בנרות תבוא עליהם ברכה דאיתא במד' ילקוט פ' בהעלתך נרות של בו"ד של חרס או של נחושת הכל לפי כבודו של אדם וכבוד השבת נרותי' הם כבודו. אם שמרתם נרות של שבת אני מראה לכם נרות של ציון וכו' וכ"כ למה. בזכות הנרות שמדליקין בשבת. תדע לך כמה חביבה מצוה הנרות לפני הקב"ה שאע"פ שאין הקב"ה צריך הוא מצוה למשה שיצוה לאהרן כו' בהעלתך את הנרת עכ"ל לכן יש מדליקין שבעה נרות כנגד שבעה קני מנורה. או כנגד ימי שבתא. ולטעם המד' כנגד שבעה כוכבי לכת המאירים לארץ ופועלים לדרים עלי' ולטעם הבחיי נגד התורה שנקראת אור וכוללת שבע חכמות. ויש שמדליקין י"א נרות נגד תיבת אחד. והא דנוהגות הנשים להדליק. מפני שהן כיבו נרו של עולם דכתיב נר ד' נשמת אדם. ובעל הטורים בפ' תצוה כתב תצוה בגימט' נשים צוה. רמז להדלקת הנר לנשים חובה בשבת ע"כ. ובזהר פ' בראשית כ' ואתתא בעי בחדוא דלבא ורעותא לאדלקה בוצינא דשבת. דהא יקרא עלאה הוא לה וזכו רב לגרמה למזכי לבנין קדושין דיהון בוציני דעלמא באוריתא ובדחלתא. ויסגין שלמא בארעא ויהיבת לבעלה אורכי דחיין. בגין כך בעי לאזדהרא בה ע"כ. והבחיי בפ' יתרו כתב האשה הטובה היא סיבה לתורה שהיא יכולה להמשיך את בנה לב"המד לפי שהי' מצוי' בבית והיא מרחמת עליו מכמה מיני געגועין כדי להמשיך אותו אחר לימוד התורה בנעוריו. וגם כי יזקין לא יסור ממנ' ולכך ראוי' האשה להתפלל להשי"ת בשעת הדלקת נר של שבת שהיא מצוה מוטלת עליה שיתן לה ד' בנים מאירים בתורה. כי התפלה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה. ובזכות נר שבת שהוא אור. תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור. ע"ש. והחייט בשער הטבעיות כתב. מפני שהשבת רומז לאלף השביעי. שאז הלבנה יהי' לה אור כאור החמה מפני זה נצטוינו להדליק נר של שבת. ומפני שכביית האור הצפון והעדרו ממנו בזה העולם. הוא בסבת חוה. לכן האשה מצוו' בהדלקתה ע"כ והרמב"ם נתן טעם לדבר מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית ע"כ. וכ"כ רש"י במס' שבת דל"ב ע"א בד"ה הריני כו' וז"ל ונשים נצטוו על כך כדאמרינן בב"ר היא איבדה חלתה של עולם שע"י נטרד אדה"ר שנתרם כחלה וכבתה נרו של עולם ונשפכה דמה. ועוד שצרכי הבית תלוין בה ע"כ. וכ"כ המחבר סי' הנ"ל והמג"א. ומענין ברכת הדלקה כתוב בסוף ס' הדרישה בא"ע בשם אמו דביו"ט תברך. ואח"כ תדליק. והמג"א בסי' רס"ג חולק עליו וכתב אבל אין חכמה לאשה כל הנשים לא ידעו לחלק בין שבת לי"ט ואם נאמר ביו"ט שתברך ואח"כ תדליק תעשה ג"כ בשבת עכ"ל. והדגול מרבבה הסכים להלכה כאותה הצדקת ודלא כמג"א וכן הגאון בס' מחזיק ברכה הסכים לדברי' ע"ש. וכבר מצינו דאשה חולקת

בדין אף עם תנאים. דאי' תוספתא ריש כלאים וברורה אמרה כו'. וכשנאמרו הדברים לפני ר' יהושע אמר יפה אמרה ברורה. וכן בתוס' דכלים פ"ד מצינו דבתו של ר' חנניא בן תרדיון חולקת עם אבי' והלכה כדבריה ומובא בקיצור כללי המשנה למבוא התלמוד. אמנם מצינו ברי"ו שכ' להדליק ואח"כ לפרוש ידיהן על הנרות. כדי שתהיה ברכה עובר לעשייתן. לפ"ז יו"ט ושבת שניהם שוים להדליק ואח"כ לברך וכ"כ הרמ"א סי' הנ"ל

סימן יז

משנים בגדי שבת ויו"ט מבגדי חול:

הוא במס' שבת דף קיג ע"א וכבדתו מעשות דרכיך. וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול וכן הוא בא"ח סי' רסב ובשבת דף קמז רבנן לבשו גלימ' אוכמי בשבת וסמך לזה איתא במדרש רות ושמת שמלותיך עליך. וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבת. מכאן א"ר חנינא צריך אדם להיות לו שני עטופים א' לחול ואחד לשבת וכך דריש ר' שמלאי בציבורא ע"ש וכן איתא במס' שבת דף קיג ורחצת וסכת ושמת שמלותיך א"ר אליעזר אלו בגדים של שבת ע"כ ואיתא שם דף קיד מנין לשינוי בגדים מה"ת שנאמר ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים ע"ש ובמד' פ' בראשית אי' ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו ר"י אומר ברכו בעטיפה, פי' בספר נזר הקודש דזה בכלל ברכת שבת. בהיות יום זה מכובד מכל ימים בעטיפות בגדים כיוצא לקראת מלך ולקראת חתן וכלה ע"ש. גם כתבו חכמי אמת ז"ל שע"י עטיפת הגוף נעשה ג"כ עיטוף לנשמה בשבת בבגדי קודש רוחניים וזהו קדושתו וברכתו וביו"ט משנים עוד למעליותא משבת והוא מהגה"מ פ"ו מהל' יו"ט וז"ל גרסינן בירושלמי פ"ק דקידושין בהאי דאמרינן האחי' שחלקו ר' מונא אמר כלי רגל חולקים כלי שבת מבעי' ומכאן משמע שבגדי יו"ט יהיו טובים מבגדי שבת עכ"ל והנ"י כתב בשם הרמב"ם חייב אדם להיות שמח וטוב במועד הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו כיצד משמחם הקטנים נותן להם קליות ואגוזים והנשים קונה להם בגדים ותכשיטים וכו' ע"ש וכן יסד הפייטן ליוצר לשבת הגדול ע"ש ומכאן נהגו ג"כ בהרבה מקומות לתת להרב שתי פעמי' בשנה כפל שכירות לירח ימים ניסן ותשרי אע"ג דיש להם אז הכנסת כיבודים לצרכי מזונות העודפות על שאר ימות השנה ומ"מ מרבים הכנסות לשמח בני ביתו בבגדים נאים לכבוד הרגל וקבעו כן לכל חצי שנה:

בליל שבת אומרים שבתא טבא והוא ע"פ מ"ש השל"ה במס' שבת קבלתי לאדם המבקר לחבירו בשבת לא יאמר לו כדרך שאומרים בחול צפרא טבא רק ואמר לו שבתא טבא,

לקיים זכור את יום השבת לקדשו גם נוהגים לברך את הילדי' עיין מזה מ"ש הגאון ר' יעקב עמדין גם בסידור תיקון שבת ובמעבר יבק חלק שפתי רננות פמ"ג ע"ש:

סימן יח

בשבת תקנו ד' עניני תפלה , אתה קדשת , ישמח משה , תכנת שבת , ואתה אחד , משא"כ ביו"ט:

אתה קדשת. הוא כנגד שבת בראשית כמו שתוכן ענינו מוכיח. ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה. דלכ"ע בשבת ניתנה התורה וכ"כ הבחיי בפ' יתרו דתקינו רז"ל בתפלת שבת ישמח משה לפי שהתורה ניתנה בשבת ע"י משה וכן הוא בטור או"ח סי' רצ"ב ובפי' של ישמח משה עיין בסידור עולת שבת לפי שהתורה ניתנה למשה בשבת במחנה לכן ראוי לספר בכבודו של משה. ופי' שני נמצא עפ"י נסתר והוא מקונטרס האריז"ל ושם מבואר באורך. והטור כתב כשהיו אבותינו במצרים וראה משה כובד השיעבוד שהכבידו עליהם ביקש מפרעה שיתן להם יום אחד בשבוע לנוח בו ונתנו לו. ובחר ביום השביעי. וכאשר נצטוו על יום השבת שמח משה שבחר בו וזהו ישמח משה במתנת חלקו. ותכנת שבת כתב הטור בסי' רפו דמיוסדת על אלפא ביתא של תשרק על שם הגאולה דכתיב אשרק"ה להם ואקבצם כו' ע"ש. ואתה אחד הוא כנגד שבת שלעתיד דאיתא במד' שלשה מעידין זה על זה. הקב"ה ישראל ושבת. הקב"ה וישראל מעידין על שבת שהוא יום מנוחה ישראל ושבת מעידין על הקב"ה שהוא אחד. הקב"ה ושבק מעידין על ישראל שהן יחידין באומו' ועל פי זה נתקן אתה אחד עכ"ל

סימן יט

עושין סעודת הברית מילה ביום השמיני:

מסעודה הזאת לא מצינו בגמ' להדיא וכמ"ש המג"א בהל' סוכה ע"ש אמנם בכ"ז מנהג ותיקין הוא ונרמז בכמה מקומות בש"ס ובמד' דאיתא בשבת דף קל ע"א תני רשב"ג אומר כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתיך. עדיין עושין אותה בשמחה. ופירש"י בשמחה שעושים משתה ותוס' שם כתבו בד"ה שש אנכי וז"ל במדר' שוחר טוב למנצח על השמינית כתיב הנדרשת על המילה שהיא בשמיני וכן אמרינן פר"א ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק. ביום הגמל דהיינו ביום השמיני דמילה כמנין ה"ג עכ"ל גם במס' בבא קמא דף פ' ע"א לבי שבוע הבן פירש"י ברית מילה ע"ש שעברו עליו שבעה ימים ובכתובות דף ח' איתא רב חביבא אקלע לבי

מהולא פרש"י כגון משתה של ברית מילה ובמס' נדה דף לא מפני מה אמרה תורה מילה לח' שלא יהיו כולם שמחים שאוכלים ושותים בסעודה ואביו ואמו עצבים ובמד' תהלים גרסינן אני תמיד אייחל והוספתי על כל תהלתך. ארשב"י בא וראה שאין חביב לאדם יותר מבניו וכדי לעשות רצון בוראו. רואה בנו שנשפך ממנו דם מילה ומקבל עליו בשמחה. אמר רב הונא ולא עוד אלא שמוציא הוצאות ועושה אותו היום יום שמחה מה שלא נצטווה וזהו שאמר ואני תמיד איחל וגו' וכן הוא בתנחומא פ' תצוה ופ' תזריע. ובס' הזהר איתא זכאה חולקא מאן דקריב האי קרבן לחדוותא קמי' קוב"ה ובעי למחדי כהאי חולקא כל האי יומא דכתיב וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו והבחיי פ' ל"ל כתב. מצות מילה היא כעין קרבן וכשם שדם הקרבן לכפרה על מזבח כן דם המילה מכפר וע"כ מצותו ביום השמיני, כי קרבן לא יכפר עד יום ח' שנאמר ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן וכשם שכתב בקרבן ואכלו אותם אשר כופר בהם שהאכילה לכפרה. כך ישראל עושים סעודה ביום המילה וכו' ע"ש. גם תיבת מילה נוטריקון משתה יעשה לכל הקרואים. עוד יש רמז לסעודת ברית מילה דכתיב ומלתה אותו אז יאכל בו אז בגמטרי' ח', בו בגמטרי' ח'. חדא על מילה שתהא בח' וחדא על סעודת מילה שתהי' בו ביום:

סימן כ

הכלה מקפת ג' פעמים את החתן:

כמו ברצועת התפילין דכורכים ג' כריכות באצבע האמצעי כמ"ש המג"א וכתב מהר"ן שפירא בס' מצות שמורים דכנגד ג' כריכות אלו כתי' בפסוק וארשתיך ע"כ כשעושים ג' כריכות אלו סביב האצבע ראוי לומר פסוקים אלו וארשתיך ויכוין שע"י ג' כריכות אלו יקשור השכינה עם הקב"ה כי הוא דוגמת הקידושין עכ"ל וכדאי' בטעמי מצות הרקאנטי כי תכלית זיווג איש ואשה הוא רמז זיווג כנסת ישראל לשכינה כו' ע"ש. והשל"ה כתב בשם התיקוני' בצלם אלהים ברא אותו. בצלמו בתפילין דרישא בגוונא דתפילין דמארי עלמא כו' רצועה כרוכה באצבעי' שמאלית דא קידושין והזכר נתן לה ומכאן אמר מורי ע"ה שאין ראוי לכרוך הרצועה על האצבע עד שיניח תפילין של ראש שהוא סוד הזכר שאם עדיין לא בא הזכר קידושין מהיכן וכו' מכל זה נראה ברור דכמו שכורכים ג' פעמים הרצועה באצבע לשם קדושין כ"י לשכינה. כן הנקבה תסובב גבר ג"פ. דכמו שאנחנו מאורשים לשכינה בג' דברים. לעולם באמת ובאמונה. כן האשה מאורשה לבעלה מדאורייתא בג' דרכים. בכסף ובשטר ובביאה והוא נתחייב לה עי"ז ג' דברים שאר כסות ועונה. גם נרמז למ"ש חז"ל יבמות דף סב כל יהודי שאין לו אשה

שרוי בלא טובה בלא ברכה בלא שמח' ולרבה בר עולא ובני מערבא שרוי בלא תורה בלא חומה בלא שלום. וקצת ראי' לרמז מדאיתא להדיא התם. בלא חומה דכתיב נקבה תסובב גבר. ולי נראה עוד טעם לג' הקפות באופן אחר. ג"פ היא מזדווגת עמו. א. בשעה שנולדו כאמרם ז"ל ריש מס' סוטה מ' יום קודם ליצירה ב"ק יוצאת ומכרזת בת פלוני לפלוני ע"ש ומשנולדו תהלכנה שתי הנפשות ימים ושנים מבלי הרגשת מאומה עד אשר פתאום תכיר אחת את רעותה. אז מזדווגת שנית וזהו בשעת נשואין והוא זיווג שני. ג' לאחר שמתו מזדווגות יחד שלישית בעולם שכולו טוב ושם לא יפרדו לעולם. ולכן מסבבת אותו ג' פעמים לרמז לו כי תהי' לו למחסה ולמסתור כחומה סביב בכל שלש פעמי זיווגם

סימן כא

שוברים זכוכית לאחר ברכת אירוסין תחת החופה:

איתא בברכות דף ל' מר ברי' דרבינא עביד הלולא לברי' חזינהו לרבנן דהוי קא בדחי טובא. אייתא כסא דמוקרא בת ד' מאה זוזי ותבר קמייהו ואעציבו והיינו משום דאמר ר' יוחנן התם משום רשב"י אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה. וכתבו תוס' שם בד"ה אייתי מכאן נהגו לשבור זכוכית בנישואין עכ"ל ובעל שולחן ארבע מוסיף ואומר אין לך שמחה גדולה כשמחת תורה לישראל בהר סיני במעמד הקדוש שכתוב עליו במחולת המחנים מכבר ידעת כי שם נשתברו הלוחות עכ"ל. וכוונתו עפ"י ויקרא רבה פ"ב וז"ל ביום חתונתו זה סיני חיתונין הי' שנא' וקדשתם היום ומחר. וביום שמחת לבו זה מתן תורה שנאמר ויתן אל משה ככלותו וגו' ככלתו כתיב ע"כ. וכעין זה איתא בפסיקתא דר"כ ובתנחומא פ' נשא ובזהר פ' שמות ובמתני' מס' תענית דף כ"ו ע"ב ובשמות רבה פי"א ובאליהו זוטא פ' יט ע"ש מכל אלו המאמרים נראה דמיון מ"ת לקדושין ולפ"ז כוונת בעל שולחן ארבע דכמו בקידושין דהתם הי' שברון הלוחות. כן בקידושין דהכא יש שברון זכוכית וכמ"ש הרמ"א בהל' ט"ב סי' חקם ועוד נרמז בזה זכרון ליום המיתה. כי שבירת הכלי היא מיתת הכלי וכ"כ המהרש"א ח"א וז"ל כסא דמוקרא כו' פירשו בו הרמז שהוא כלי חשוב מאד ועיקר יצירתו ועשייתו מעפר ושבירתו זו היא מיתתו כן האדם נוצר מעפר ועומד למיתה תמיד לשוב להיות עפר עכ"ל. ובזה נמי ניחא דשוברים דווקא. דכמו שברי זכוכית ניתנו להעשות כלי חדשה. כן בימות האדם יקוה שנית לתחי' כדאיתא בזהר פרשה וישלח ישראל אע"ג דמוחין יתהדרון ויתקיימון כמלקדמין. והא איתמר כחמר ביד היוצר כן אתה בידי בית ישראל מאי נא' אלא דא הוא חמר דהאי

זכוכית דאע"ג דאתבר אתתקן ואית לי' תקנה כמלקדמין מתי ישראל כו' יהי' חיין להון ויתקיימון בעלמא וכן אמרו ז"ל בב"ר א"ר יוסי בן חלפתא להוא מינאי על שהכחיש התחי' ואמר אתון חספין מבדקין. לא כך כתיב ככלי יוצר תנפצם א"ל כלי חרש ברייתו מן המים והכשרו באור. כלי זכוכית ברייתו מן האור והכשרו באור. זה נשבר ויש לו תקנה וזה נשבר ואין לו תקנה. א"ל ע"י שנעשו בנפיחה. א"ל ישמעו אזניך מה שפיך מדבר. אם זה שנעשו בנפיחה של בו"ד יש לו תקנה. בנפיח' של הקב"ה לכ"ש עכ"ל וכן אי' בסנהדרין דף צ"א ע"ש:

סימן כב

אומרים למנצח מזמור לדוד יענך כו' לאשה החולה בקושי לידה ולכל חולי הגוף: **הוא** בפי' הפרדס. משום דסופי תיבות של למנצח מזמור לדוד. חרד. כשבא לאדם חרד. יאמר כן. (דבר נבואות הוא) דהרי הרבה מזמורים בתהלים מתחילין בשלש תיבות אלו. אינם נאמרים אצל שום חולה ובמזמור הזה יש ט' פסוקים וגם למעוברת ט' חדשים. וכתיב בו ישגבך שם אלהי יעקב. משום דהוא אמר האל העונה אותי ביום צרתי ויהי עמדי וגו' כן לאשה שיושבת על המשבר אומרים לה מאן דעני לאמך יענה יתך עכ"ל ודברים מלוקטי' ממקומות נפזרים ז"ל תולעת יעקב מזמור זה אומר לבקש רחמים על יולדת. לפי שיש בו ט' פסוקים נגד ט' חדשי העיבור ויש בו ע' תיבות נגד ע' צירי יולדה וכן הוא בכתבי האריז"ל וז"ל התיקונים שבעים עורקין אית בכבדא לקביל שבעין ממנין ושבעים תיבות שבמזמור יענך ד' ביום צרה שנוהגים לאמרו בראש תפלת החולים הם כנגדם שהם צירים וחבלים מכח הקדושה ע"כ וכדאיתא ג"כ באליהו זוטא פרק כג וז"ל יענך ד' ביום צרה כי הי' דוד יודע שעתיד בהמ"ק להיות חרב והקרבנות יהיו בטלין בעונותיהן של ישראל והי' דוד מצטער על ישראל במה יהי' כפרה לעונותיהם. ואמר הקב"ה לדוד בשעה שהצרות באות על ישראל בעונותיהן יעמדו יחד לפני באגודה אחת ויתודו על עונותיהם לפני כו' ובשעה שישראל מתקבצים לפני כו' אני אענה אותם שנאמר ד' הושיעה המלך ועננו ביום קראנו עכ"ל ועיין בילקוט שמעוני סי' תר"פ ובדברים רבה פ"ב ע"ש ואיתא בשמות רבה פ' מ"ו עת ללדת ועת למות מכאן אמרו רז"ל ישבה אשה על המשבר תשעה ותשעים חלקים למות וא' לחיים שנאמר עת ללדת שהוא עת למות ע"כ כן הוא בתנחומא פ' תזריע. ואנן נוהגין לכתוב מזמור של למנצח אחורי הדלת

סימן כג

כשאדם מתעטש אומרים לו אסותא:
משום דיש מיתת אסכרה שמצינו הרבה פעמים בש"ס והיא מיתה שסותמת פי הקנה. כמו שפירש"י שבת דף לג בד"ה אסכרה חולי המתחיל במעיים וגומר בגרון וכו' ובה ימות האדם לפי שעה. וחולי זה הי' מצוי בתחילת הבריאה בתינוקות ונמשך זמן רב ועוד היום הוא החולי אשר יותר שכיח בתינוקות כדאי' במס' סופרים ואח"כ נתפשט גם בגדולים. ולפעמים כשהיו מתעטשין. נחלו באסכרה ומתו ולכן אומרים אסותא. שתהי' לרפואה ולא לחולי. עיין קצת מזה בס' התשבי שורש סכר ובפרקי דר"א אי' מיום שנבראו שמים וארץ לא הי' אדם עוטש וחי מאליו ובכ"מ שהי' או בדרך או בשוק והי' עוטש נפשו יצאה עד שבא יעקב ובקש רחמים על זה ואמר לפני הקב"ה רבש"ע אל תקח נפשי ממני עד שאצוה טל ביתי את בני ונעתר לו וכו' לפיכך חייב אדם בשעת עטושו להודות להקב"ה שהפכו ממות לחיים. שנ' עטישתיו תהל אור עכ"ל וכזה אי' ג"כ בב"ר ובפ' חלק דף קז ובמס' בבא מציעא פ"ז וכן הוא בספרא דצניעותא פ' תרומה דף קע"ד וכ' השל"ה דנוהגים לומר לאחר עיטוש לישועתך קויתי ד' הרצון כשם שהושעתני עתה כן אני מקוה לישועתך. כעין ברכת הגומל. גם נוהגים להשיב להאומר אסותא. ברוך תהי'. מלשון הכתוב ברוך תהיה מכל העמים והוא לברך מברכו אמנם איתא בירושלמי פ' כיצד מברכין מאן דעטיש בגו מיכלא. אסור למימר לי' אסותא. משום סכנתא ר"ל שמא יקדים קנה לושט. כדאי' בא"ח סי' ק"ע ע"ש ועתה העיטוש הוא סי' טוב כמ"ש חז"ל ברכות דף כד המעטש בתפלתו סימן יפה לו. כמו שעושה לו נחת רוח מלמטה. כך עושים לו נחת רוח מלמעלה עוד שם בדף נז ששה דברים סימן יפה לחולה אלו הן עטוש כו' דכתיב עטישותיו תהל אור

סימן כד

מנהג המדקדקים להכין תכריכין בחיים חיותם:
בהגהת של"ה דף קמ"ה שוב יום א' לפני מיתתך. ע"כ צריך האדם לגמול חסד הוא עם עצמו וצריך אדם להיות מכין עצמו למיתה בעודו בריא. יהיו מוכנים תכריכין שלו מפני כמה טעמים. חדא שאז יכול לעשות אותם בקדושה ובטהרה ובנקיות ע"י נשים שאינן נידות וכיוצא בהם ועוד אולי ימות ויקבר בי"ט ע"י עכו"ם ואז הם יתעסקו בתכריכין ועוד שלא תגרום עשיית התכריכין שהיי' בקבורתו ואין למת מנוחה עד שלעפר ישוב, ועוד שבראות תכריכין שלו יבא התעוררת בלבו לזכור תמיד ביום מיתה. והתכריכין

יעשה מבגד פשתן ממוצע. ולא כאותן המתנהגים בשגעון בוחרים בפשתן המעולים ביותר וביוקר

סימן כה

שופכין מים השאובים משכונת המת:

מקור המנהג בכל בו ושכונה היינו ג' בתים והרבה טעמים מצינו לשפיכת המים טעם ח' מובא בט"ז לפי שמלאך המות מטיל במים טיפת סם המות. כוונתו כיון שנתן לו רשות מתגבר בכל עוז אף אחר שעשה שליחותו להגביר כח הדין ולהפוך המים לדם ע"כ אנו שופכים המים ע"ג קרקע מקום מוצאם. שאינם עלולים לקבל טומאה שם. וטעם זה טיפת דם המות נ"ל שהוא ג"כ דעת המרדכי מביאו האגור בא מעשה לידי ואמרתי שלא לשפוך המים בשביל המת בליל פסח. דליל פסח שמורים הוא וכן בשאר לילות פסח דשומר פתאים ד' וחלילה שיארע תקלה ע"י מצות ד' וכן הורה הר"ר יהודה החסיד שלא לשפוך מים מן התקופה בשביל זה מוכח מדבריו דחושש ג"כ משום סכנה. גם בתשבי כ' ראה מאחד ששתה מהמים ומת. טעם ב' אי' בשפת אמת פכ"ה יהי' הוראה לבני אדם כי יבינו עניני עוה"ז. כי אפילו מים המטהרים וההכרחיים לכל צרכי ב"א. אינם נחשבים לדבר קל מהעולם שאחר המות כי סוף החיים הם כמים הנגרים ארצה והכל כלה ואבד. רק נפשות חסידיו לעולם נשמרו. טעם ג' כ' במעבר יבוק שפיכת המים על העפר יבשר ויודיע שעתיד לגבול עפרו בטעם העלין ויבוא כגשם לנו כשפע וכמלקוש יורה ארץ. גם מורה להיות האדם קורץ מעפר זהו סיבת המיתה. וטעם ד' איתא בכל בו שהוא כדי שידעו שמת ולא יודיעוהו בפה ויהי' מוציא דיבה וכן איתא בפסחים דף ג' ורמז לשפיכת המים כתב באר הגולה ביו"ד סי' של"ט מדכתיב ותמת שם מרים ותקבר שם ולא הי' מים לעד'. כי כולם שפכו מימיה' וכן הוא באמרי נועם פ' ל"ח:

סימן כו

התנהגות בהלוית המת ובב"הק עד גמר הקבורה:

מקפידים שלא ללוות עם נשי' יחד. רק אנשים לחוד ונשים לחוד עד שובם אל ביתם והוא ע"פ זוהר ויקהל בשעתא דנטלי מיתה לבי קברא יהדר בר נש אנפוי וישבוק לנשי בתר כתפיו ואי אינון מקדמו יהך לאחורא בגין דלא יתחזי עמהון אנפין באנפין ולבתר דמהדרי מבי קברא לא יהדר בההוא ארחא דנשי קיימין ולא יסתכל בהו כלל ולא יסטו בארח' אחר' כו' דה' בשעת' דנשי נטלי רגליהו עם מתי' איהו נחית ואשתכח קמייהו

דכתיב רגליה יורדות מות יורדות להאי אתר דאקרי מות ועל דא חוה גרמת מיתה לכל עלמא ר"ל עכ"ל וכן אי' בברכות דף נ"א והמעות שזורקין לקופה של צדקה בעת הלויה זולת הכוונה כי הצדקה תציל ממות. אי' עוד בהגהת יש נוחלין דיכוין הנותן שיבא לתועלת נפש הנפרד' אחר הנחת מת בקבר מהפכין מטתו ג' פעמים מטה בגמטריא דן ומהפכים מדין לרחמים וזכר לדבר הפכת מספדי למחול לי וביום שאין אומרים תחנון א"צ להפוך המטה מפני שהוא מורה על אבילות והספד. מקפידין שלא ליקח מרא וחצינא מיד חבירו כשקוברין המת אלא זורקין לארץ ואח"כ לוקחים אותו שלא להושיט צרה ליד חבירו. בדרך הלוית המת נוהגים לומר שיר של פגעי' מלבד טעם המקובלים שהוא להציל מפגעים מרעין בישין עוד הוא להתפלל על נפש המת השבה למנוחתה למעון השמים

סימן כז

כשיוצאים מבה"ק תולשים עשבים עם אפרן ואח"כ רוחצים הידים:

הוא בס' הלבוש וכ' לומר זכור כי עפר אנחנו למען יזכור יום מיתתו ע"כ ובשפת אמת אי' הנשמה הזוכה אחר מיתתה מלחם אביה תאכל הנקרא תרומת הקדשים אמנם בעודה בגוף הזה קוץ ודרדר יצמיח לה ותאכל את עשב השדה ולהיות כי אחיזת קוץ ודרדר ואכילת עשב השדה אינו אלא עד שובך אל האדמה זה יהיה טעם לשבח לתלישת עשב השדה ושליכתן לאחוריהן כי מכאן ולהבא מזון הנפטר יהיה מלחם הקדשים ולא מעשבי השדה עוד ועושים כן ג"פ לרמז שהנפש רוח ונשמה של הנפטר מתעלין למזון העליון עכ"ל. ובשפתי רננות כ' שהוא רמז לתחיית המתים ע"ד ויציצו מעיר כעשב הארץ וזורקים אותן מעל ראשיהם דרך צער וגם להורות כי המתים בתחייתם יתעלו בגוף טהור וזך הרבה למעלה מחומר הלז ע"י טל העליון המוכן להם

סימן כח

מתאבלין על מת ז' ימים ואסור בגיהוץ ותספורת כל ל':

איתא בירושלמי פ"ק דכתובות כי מרע"ה תיקן שבעת ימי האבילות וז' ימי המשתה וכן עשה יוסף לאביו ובמסכת שבת דף קנ"ב א"ר חסדא נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה שנאמר ונפשו עליו תאבל וכתיב ויעש לאביו אבל ז' ימים ובמס' מ"ק דף כ' מנין לאבילות ז' דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה אף אבילות שבעה ואי' במרדכי מס' יומא דמש"ה המתין הקב"ה עם המבול עד כלות ז' ימי האבילות דמתושלח

וכן הוא במד' תנחומא וטעם מנין ז' אי' בשפת אמת שנותינו בהם שבעים ובכל תחילת עשר נתוסף באדם השפעה יתירה כדתנן בן עשר למשנה בן עשרים לרדוף וכו' ובהגיעו לשבעים אז הוא שלם ומכובד בעיני אלהים ואדם ונגד זקניו כבוד דכתיב מפני שיבה הקום ויען כי הגוף במיתתו נפסק ממנו השפעה משבע קצוות וקיומן לכן האבילות הוא שבעת ימים שהוא היקף קטן נגד ההיקף הגדול של זיין שביעיות ואף דכמה ב"א מגיעים לגבורה ויזקינו עוד יותר מ"מ די במידת פורעניות המעוטה. בעל מענה לשון קורא תגר על מה שנוהגים לעמיד קערה מלאה מים ונר דולק אצלה משך ז' ימי האבילות וכו' מנהג אשר לא יעשה כן בישראל הוא וכן הסכמת אחרונים דהנר שמדליקין הוא מנהג נכון אבל מה שמעמידין צלוחית של מים ומפה ואומרים שהנשמה טובלת בה ומתנגבת במפה הוא מדרכי האמורי וצריך לבטל מנהג הזה. ואסור בגיהוץ ותספורת כל ל' מדאיתא בזוהר ויקהל דף ר"ט לית נשמתא דלא תקבל עונשא תלתין יומין עד לא תעיל בגנתא וכו' ולכך תלתין יומין אינון לגיהוץ ותספורת וכמו שאותה נשמה הנפטרת אינה לבושה מחלצות עד אחר ל' יום להתראות פני קדושי עליון ולהסתוסף בעולם כמו כן קרובו אשר כנפשו לא ילבש בגד מגוהץ על בשרו. ובלחם הפנים כ' ז"ל אבל נוטריקון א' אב אם אח אחות אשה ב' בן בת שצריך כל אחד מהם להתאבל ל' יום וכן כתיב בפ' תצא ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים וכן במיתת משה כתיב ויבכו ב"י את משה כו' שלשים יום והנה ע' ימי שנות האדם אינם שוים בכח וגבורה אבל שלשים שנה הראשונים הם בתגבורת הכח כאמרם חז"ל לכן קבעו חז"ל ג' ימים לבכי היינו ג' ימים הראשונים נגד היקף הגדול של שלשים שנה הראשונים יהי' בהם תגבורת הבכי נגד תגבורת הכח שבעה להספד הוא היקף הקטן של ז' שביעיות ושלשים לגיהוץ ותספורת. היינו יום לשנה נגד שלשים שנה שמיפה האדם א"ע בלבושים מגוהצים ובתגלחת למען יהיה נחמד למראה. וקצת מעין זה כ' האברנאל בפ' וזאת הברכה ועיין עוד מזה בבעל עקידה שער נ"ט

סימן כט

משטחין דשא בב"הכנ ביום הכיפורים:

עניין השטחת איזה דבר על הקרקע היא כדי להפסיק בין כרעיו ופניו לבין הרצפה משום דרוב בתי כנסיות מרוצפים באבנים ואסיר לשטוח אפיו על הרצפה כדאי' במס' מגילה דף כ"ב רב לא נפיל על אפוי מדכתיב ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עלי' וצריך לנהוג כך אפילו באין שם אבן משכית שמ' יש תחת הקרקע רצפת אבנים ונבנה

עליה וקרקע לא חשיב הפסק כמ"ש המג"א סי' קל"א ותיקנו ז"ל ביו"הכ דוקא משום דבאותו יום הקדוש אנו כורעים בכל אזכרה ואזכרה של השם כמ"ש אבי העזרי מביאו הטור בא"ח סי' תרכ"א מדמצינו כן בספרים החיצונים דכשמסר ר' נחוני' בן הקנה את השם לתלמידיו צוה להם לכרוע וליפול על פניהם וכן אנו עושים לדוגמא כן הוא בשל"ה וכן אי' בבאר היטב סימן קל"ד דבר"ה א"צ עשבים דאין נופלין על פניהם רק כורעים ומשתחוים בעלינו אבל ביו"הכ נופלים על פניהם בסדר העבודה אמנם אפילו בב"הכ שמרוצפת באבנים א"צ דוקא דשא (הייא) אלא אפי' רק פורש מפה תחת כרעיו על הקרקע להפסיק נמי שפיר דמי

סימן ל

בפורים קודם קריאת המגילה נותנים מחצית השקל:

כתב הרמ"א סי' תרצ"ד וז"ל י"א שיש ליתן קודם פורי' מחצי' מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן זכר למחצית השקל שהיו נותנים באדר ומאחר דג' פעמים כתיב בפרשה תרומה יש ליתן שלשה עכ"ל וביאור הענין נ"ל דאי' בהגהת של"ה הרבה דמיונות לאדם להמטבע כמו שהמשא ומתן של המטבע לעשות הלואה בשטר והלואה בפה כן האדם יעסוק בתורה שבכתב ושבעל פה כמו שרגילים לעשות ערבות בהלואה כך כל ישראל ערבים זל"ז וכן בעונש ושכר פרעון אי' במס' ע"ז דף ד' רק אתכם ידעתי מכל העמים על כן וכו' משל לנושה לשני ב"א (א' אוהבו וא' שונאו אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת) ואדם הבליעל הוא המטבע מזויפת ועל המטבע טובה נאמר להודיע טבעך בעולם עכ"ל. ועפי"ז פרשתי מה דאיתא שקלים דף ג' ובמדבר רבה פ"יב אמר ר' מאיר כמין מטבע של אש הראה הקב"ה למשה א"ל כזה יתנו עכ"ל נראה לי הכונה דהנה יסוד אש נפרד בטבעו מן ג' יסודות אחרות דעפר מועט נשאר במיעוטו והממעי' לא ירבו וכן האויר והמים ישארו בכמותו משא"כ האש נורא מאוד דמקיסם דק המתלהט הבערה ללהב יוצא דכמו שהאש הוא העליון ברום יסודו מכל היסודות אשר למטה ממנו כן באיכות הטבע רם ונשגב וכטבעה של אש כן טבעה של צדקה מועט מחזיק את המרובה צדקה תציל ממות וחטאך בצדקה עשר בשביל שתתעשר תענית דף ט' ועיין בבא בתרא דף י' ובילקוט שמעוני סי' תרע"א הרי אנו רואים כוחה של צדקה עד היכן התועלת של פרוסה אחת מגיע זה לדעתי כוונתם כמין מטבע של אש טבע של אש הראה הקב"ה למשה וא"ל כזה יתנו וסמך לדברי אי' בזהר פ' וארא ע"ש. מכ"ז יצא לנו דמיון המטבע לכופר נפש האדם והנה בכל שנים הפשוטות

חל פורים בשבוע של פרשה כי תשא ושם כתיב והדל לא ימעיט מחצית השקל וגו' וסמך ליה ואתה קח לך בשמים כו' וע"ז דרשו חז"ל חולין דף קל"ט מרדכי מן התורה מניין. דכתיב מר דרור. ומתרגמינן מרי דכי' ובמגילה דף יג גלוי וידוע לפני מי שאמר וכו' שעתיד המן לשקול כו' לפיכך הקדים שקליהם לשקליו ע"כ ולכן גם אנחנו עושים פה היום לתת בפורים מחצית השקל לכפר על נפשותינו ולהציל אותנו מיד כל אויב כאשר הציל ה' אבותינו מכף כל אויביהם דהמן ביקש לעקור גוף ונפש מש"ה נותנים מחצית השקל

סימן לא

נוהגים להקיש כשזוכרים שם המן בקריאת המגילה:

הוא בשביל התינוקות שאינם יודעים לומר שם רשעים ירקב כי חייבים אנחנו לומר כן כשמזכירים רשע כדאי' בירושלמי פ"ד דמגילה ובב"ר פמ"ט רב כי הוי מטי להמן בפורים אמר ארור המן וארורים בניו לקיים מה שנאמר שם רשעים ירקב וכ"כ הרמ"א ואבודרהם ואין לבטל שום מנהג או ללעג עליו כי לא לחנם הוקבעו ובמנהגי מהרי"ל ראיתי רמז לזה דכתיב והיה אם בין הכות הרשע. והי' אם בין ס"ת המן וע"ז כתיב הכות הרשע ע"כ ובאמת במקום שיש (חילול השם). שחוק והוללות שגם אנשים באים בימים אוחזין במעשי נערות ועושין מה שנתקן לקטנים. ולא עוד אלא אם גם הקורא חוזר שמות הרשעים וכבר עבר עליהם. עוד הם או התינוקות מנקשין ומבטלים שמוע הקריאה ודאי יש למחות שלא להכות כלל אף לא התינוקות אם אין כח ביד הממונה להשתיקם

סימן לב

בתקופת השנה מניחים בשעת התקופה ברזל על חביות או תיבת של אוכלים ומשקים:

המרדכי והרוקח ומהרי"ל כתבו שיקחו יתד ברזל חדש ויתלה בחוט או במשיכה על המים בשעת התקופה אף במי מצות ע"ש וכן מסיק נמי במרה"ח לתת ברזל אל המים כ"ז התקופה ואז אין רשות להמזיק ועיין בא"ח סי' תנ"ה וברמ"א ונושאי כליו ובזהר פ' יתרו ועיין בלה"פ וז"ל ענין התקופה ומהותו ואיכותו תמצא בחוקי חיים ועיין ברקאנטי ובהגהות ציוני בפרשה בראשית ומהם תבין סוד התקופה. דסדקי קרנות העולם כאשר שהיא א"א לצמצם ממשלם נשארו פנוים בלי שומר ומלאך בין תקופה לתקופה והיא רגע השתנות המשמרות בין תקופה לתקופה. כי לפעמים יכולה לנשב הרוחות רעות בעולם תוך סדקי הקרנות וכו' ע"ש. ובהרבה מקומות ראיתי דלא חשו כלל לסכנת התקופה

וכמעט איני יודע ממנהג הנהוג ואפשר שסומכים על יש מהגאונים שאמרו כי לא נחש ביעקב אלא דקדמונים אמרו אלו דברים להפחיד בני אדם מהית"ש ולא יוסיפו הרשעים לרשוע וישובו כדי שיצילם השי"ת מד' תקופות השנה והט"ז מביא זה בקיצור ע"ש

סימן לג

אחר קריאת התורה מפטירין בנביא:

אין לה שום שייכות לקריאה. דהא אינו עולה למנין שבעה ואנו אומרים קדיש בין שביעי למפטיר. כדי להראות שאינו מן המנין וגם מש"ה קטן אף שלא הגיע לחינוך יכול להפטיר. וכ"כ התשב"ץ ח"ג ענין ש"כ ובחלק שני ענין ע' כתב עוד שכיון שהמפטיר הוא צריך לקרות לכבוד התורה. ואינו ממנין שבעה. עשו בו היכר לקרות מה שכבר קרא המשלים וכו' ע"ש. ותקנו למפטיר ז' ברכות דהיינו שתים על קריאת התורה ואחת אשר בחר בנביאים הרי ג' לפני הפטרה וד' לאחריה הרי זיין כנגד שנקראו בתורה כמבואר בש"ע סי' רפ"ד ומקור התיקון איתא בתשבי שרש פטר מפני שאנטיוכס הרשע מלך יון. גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים ורצה לבטל תקנת עזרא וחששו פן תשכח התורה לקחו ישראל פרשה אחת מן הנביאים שענינו דומה לפרשת שבת וקראוה ע"י קטנים ובזה נפטרו מתקנת עזרא וגם האויבים לא נתנו לב ע"ז ע"ש וכעין זה כתב הט"ז בא"ח סי' רפ"ד ולפ"ז לא יאות עבדי דכל הציבור קוראים ההפטרה עם המפטיר רק המפטיר צריך שיאמר בקול והקהל שומע כמו בקריאת ס"ת כיון דנתקנה במקומה וכ"כ המג"א סי' הנ"ל שלא יקראו שנים בקול רם מפני שמי שאינו בקי לא יוכל לשמוע וגם הבקי צ"ל בנחת עכ"ל. ושם הפטורה ר"ל פטורים ויוצאים ידי התקנה. ולכוונת ר' אליהו אשכנזי בספרו התשבי שרש הנ"ל נקראה הפטרה מלשון הפסקה משום דהיא סוף הקריאה והנה עכשיו אף דבטלה הגזירה מקיימין המנהג לאות ולזכר כמו ק"ש בקדושה דבכולם הניחו תקנתם זכר לדורות

סימן לד

במ"ש מברכים על הנר ובשמים ומסתכלים בצפרנים ושופכים מן הכוס בשעת מזיגה ולאחר שתיה:

מברכת הנר כתב השל"ה בהל' שבת וז"ל במ"ש מברכי' על הנר כי אז התחלת ימי המעש' ויאמר אלהי' יהי אור ומברכים להשי"ת ומודי' כי הוא הבור' ואז כשמברך ומבדיל מותר אח"כ במלאכ' כסוד כל ברכת הנהנין שאחר שבירך על הדבר מותר ליהנות

עכ"ל ואמרו ז"ל בפסחים דף כ"ג ע"ב אין מברכים על האור אלא במ"ש הואיל ותחילת ברייתו הוא וכ"כ בב"ר תניא ר' ישמעאל מפני מה מברכים על הנר במ"ש הואיל ותחילת ברייתו הוא וכ"כ בב"ר תניא ר' מפני מה מברכים על הנר במ"ש מפני שהוא תחילת ברייתו ע"כ וכ"כ הכלבו דבמוצאי י"כ אין מברכים על האור היוצא מאבני' ומעצי' ובמוצאי שבת מברכי' עליו והטעם דמקילין במ"ש שמצינו בהגד' בירושלמי במוצאי שבת זימן הקב"ה לאדה"ר שני רעפים והקישן זה בזה ויצא מהם אור וברך בורא מאורי האש ולפיכך מברכי' במ"ש על כל אור שבעולם ואפי' על היוצא מעצי' ואבני' לפי שזהו כעין ברייתו אבל ביה"כ שאין לומר טעם זה אין מברכי' אלא על האור ששבת עכ"ל ובפרקי דר"א פכ"א אי' בין השמשו' היה אדה"ר יושב ומהרהר בלבו ואמר אוי לי שמא הנחש שהטעני יבוא בערב וישופני עקב נשתלח לו עמוד של האש להאיר לו ולשמרו מכל רע ראה האדם את עמוד האש שמח בלבו ואמר בא"י מאורי האש. ומה שמברכים על הבשמי' דאיתא בס' הבחיי פ' וישלח ויהי ביום השלישי בהיותם כואבי' ידוע מדרך חכמת הטבע כי כל ג' חלוש בכל הנבראים כולם בין שהוא יום ג' ללידה בין לימ"ע שהרי יום ג' כוכב מאדים ומזה ארז"ל אנשי מעמד לא היו מתענין ביום הראשון מפני שהוא ג' ליצירה פי' ליצירת אדה"ר שנברא בששי וזהו טעם ברכת עצי בשמי' במ"ש כדי לחזק כח נפש השכלית בריח טוב עכ"ל. והטור רצ"ז כ' שהיא להשי' נפש שהיא כואבת מיציאת השב' ע"כ והכלי שהבשמים בתוכו אנו מכני' הדס מפני שעל הרוב מברכין על עצי הדס וסמך לזה כ' הטור וב"י שם דכתיב כל ש"ש מחללו וסמיך לי' תחת הסרפד יעלה הדס. ובמוצאי י"ט בין לחול בין לח"המ אין מברכי' על הבשמים כ"כ הרמב"ם בפ' כ"ט מהל' שבת. ומענין הסתכו' בצפרנים לאור נר הבדלה הוא בפרקי דר"א פ"ב מביאו הטור באו"ח סי' רצ"ו וסמך לזה כ' הראש במ' ברכות מהא דאי' בפ' א"ד אין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו וכמה עולא אמר כדי שיכיר בין איסר לפונדיון כו' לכך נהגו להסתכל בצפרני' בשעה שמברכים על הנר להראו' שיכול ליהנו' ממנו ולהכיר בין מטבע למטבע כמו שמכיר בין ציפורן לבשר עכ"ל והמרדכי כ' במס' יומא בשם תשובות הגאונים דמה שאנו נוהגים להסתכל בצפרנים משום דדבר הזה שנוי בתלמוד בבלי וירושלמי שאין מברכים על האור עד שיאותו לאורו פי' עד שמרגיש בוהק האור הנר של הבדלה ואף כי זוכרים על צפרנים של אדה"ר עכ"ל וכוונתו נראה לי ע"פ מה שכ' בעל תולעת יעקב בדין חיתוך צפרנים וז"ל דע כי המלבוש שנתלבש בו אדה"ר הי' מסוד המרכבות הנקראים אחוריים ודעת רז"ל שהם מלבושי ציפורן וכשהיה בג"ע כל המרכבות ההם היו סובבים אותו ולא הי' יכול דבר רע לקרב אליו כיון שחטא נסתלקו המאורות ההם מעליו ונתפשט

מהלבוש היצר ההוא ולא נשאר בו ממנו זולת מה שבראשי אצבעות והזוהמא סובבת בהם כו' ע"ש והוא מבואר בארוכ' בזהר ויקהל דף ר"ח ע"ב ע"ש וזהו כוונת המרדכי במ"ש שזוכרי' על ציפרניו של אדה"ר זה ע"פ נסתר. אמנם על דרך המחקר הוא מה שכ' הברבנאל בפ' בראשית וז"ל אמרו בב"ר יצחק רביא אומר בגדיו של אדה"ר היו חלקים כצפורן ונאי' כמרגליו' שרמז ג"כ על כתנות האור הקדוש התוריי שיש בהם חלקים כציפורן החלק שיראה שאין בו תועלת כסיפור ותמנע היתה פלגש ודומיה' אין הדבר כן כי אותם הסיפורים כאשר יובנו על אמתתם הם כמרגליות עכ"ל והטור בסי' רצח כ' בשם רב האי גאון וז"ל מנהג אצלנו להביט בצפרני' ואמ' מפני שהם פרות ורבו' לעולם ע"כ והב"י בשם ש"ל כ' כך המנהג תחיל' מכניס אצבעותיו לתוך ידיו ומחשיך תחתיהן ואח"כ פושטן והנה אור במקו' חשך ומברך שכבר הוא נאות מן האור עכ"ל ומה שנהגו בשעת מזיגת הכוס למלאות אותו על כל גדותיו עד שישפוך על הארץ משום דאמרינן במס' עירובין כל שאין יין נשפך בתוך ביתו כמים אינו בכלל ברכה גם שופכין מן הכוס לאחר הבדל' מן המותר שבשתיה על השולחן ומכבין בו את הנר ומריחין אח העשן של הנר שהוא טוב לזכרון ואומרו זכרו תורת משה עבדי גם רוחצים מהמשקים שעל השולחן את העינים משום חיבוב מצוה ואגב אומרים מצות ד' ברה מאירת עינים כי תיבת ברא בגמטריא רז שיגלה לו הקב"ה רזי התורה עי' מזה ברמ"א ובשל"ה הל' שבת ובסידור עולת שבת עי"ש

סימן לה

הנשים נוהגות שלא לטעום מיין של הבדלה:

הטעם כ' בשל"ה בשם תולע' יעקב וז"ל כבר ידעת מה שאז"ל בסוד העון שחט' בו אדם הראשון גפן היתה ואמרו מלמד שסחטה ענבים ונתנה לו והם פירי הגפן נכריה קבעת כוס התרעל' כוס חמתו וכנגד זה בא לאשה דם נדות יסוד הזוהמא שהטיל הנחש בחוה ולפי שנתכוון' להבדיל מאד' ע"י היין מצד נדותה אין הנשי' טועמו' היין של הבדלה עכ"ל וכל השותה הרי היא כאלו עברה על נדותה והיא אחת משלש עבירות שהנשים מתות בשעת לידתן כדרשת חז"ל בב"מ

סימן לו

נשים אינן עושות מלאכה בר"ח:

טעם אית' ברש"י ותוס' ומרדכי **במס' מגיל'** ד' כב א' והוא מפדר"א לפי שלא נתנו נזמיהן לעגל ומבואר בטור ומחבר מג"א וט"ז והטור כ' בשם אחי' הריז"ל לפי שהמועדים נתקנו כנגד האבות פסח כנגד אברהם דכתיב לושי ועשי עוגו' פסח היה שבועות כנגד יצחק שתקיעת שופר של מ"ת הי' בשופר מאילו של יצחק סוכה כנגד יעקב דכתיב ולמקנהו עשה סוכות וי"ב ראשי חדשי השנ' שגם הם נקראים מועדים כנגד י"ב שבטים וכשחטאו בעגל ניטלו מה' ונתנו לנשותיהם לזכר שלא היו באותו חטא עכ"ל ויש בכתוב זכר לאיסור מלאכה בכ"ח שנ' אל המקום אשר הסתרת שם ביום המעש' ות"י ביומא דחולא כי אותו היו' הי' ר"ח מכלל שהוא אסור בעשיית מלאכה עכ"ל. והנה רבינו ירוח' כ' כמה נשים טועות ואומרות אין לנו לטוות אבל נעש' מלאכה אחר' והיה להן או לאסור כל מלאכה לפי מנהגן או להתיר כל מלאכה עכ"ל והש"ל כ' דאין רשות לבטל המנהג כו' שהרי קבעוהו לחוק מימי מרע"ה ע"כ אמנם המנהג מבואר בטעם וסבר' בתשב"ץ חלק ועניין הנ"ל וז"ל מה שנהגו הנשי' איסור לטוות ונהגו היתר בשאר מלאכות בתפירה וכיוצא בה הוא לפי שבמלאכ' המשכן שנזדרזו יותר מן האנשים שנ' ויבואו האנשים על הנשים כתיב וכל אשה חכמת לב בידי' טוו ויביאו מטוה וכתיב טוו את העזים שהיתה חכמה יתירה ולפי שאנשים נזדרזו במעשה עגל יותר מן הנשים כו' לפ"ז ניטל מן האנשים איסור מלאכה בר"ח מפני זריזותם בעגל ועצלתם במלאכת המשכן וניתן אל הנשים שנתעצלו בעגל ונזדרזו במשכן

סימן לז

הנשים נוהגות להתרחק לבלתי שמוע קידוש לבנה:

תיבת קידוש לבנה הוא ע"פ מה דאית' בש"ר פט"ו החודש הזה לכם משל למלך שקידש אשה וכתב לה מתנה מועטת כיון שבא ללקחה נותן לה מתנות רבות כבעל כך עיה"ז אירוסין הוא שנ' וארשתיך לי לעולם ולא מסר להם אלא הלבנה לבד שנ' החודש הזה לכם אכן לימות המשיח יהיו נשואין שנ' כי בועליך עושיך באותו שעה מוסר להם הכל שנ' והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע כו' עכ"ל וכיון שמדמה אותם לאירוסין מכונה קידוש לבנ' מלשון קידושין ומ"ש דוד מלך ישראל חו"ק דאיתא בשע"אפ דה' תיבות אלו בני' ראש חודש ולכן אומרי' אותו כמו שאומר הללו אל בקדשו וגו' מפני שנרמז בו ג"כ י"ב חדשי השנה ובמהרש"א ח"א מס' סנהדרין כ' בשם המד' וכמו שהלבנה אחר ט"ו יום שנתמלאה תתחיל לחסור כן היה מלכות ב"ד אחר שהיו מזרעו ט"ו מלכי' נחסר המלכו' בימי צדקיה כו' וכמו הלבנה שהולכ' ומתחסרת ט"ו יום עד שתחסר לגמרי

ואח"כ מתחדשה באורה כן אחר שתכלה מלכות ב"ד לגמרי כו' שוב תתחדש מלכותו כו' ע"ש וכ"כ הרמב"ן בפ' וישב בשם ר' נחוניא בה"ק כמו שהל' נפרצ' ונבנית נפרצ' ונבנית כך הוא ענין האומה הזאת ומלכו' ב"ד מתחיל' היותו עתי' לפרצות עת"נב עד יבא זמן בניינו לעד שנא' ובניתי לדור ודור כסאך סלה כו' ע"ש ועי' בע"ק שער לח מ"ש מענין הלבנה וטעם התרחקות הנשים עיין בשל"ה שער האותיו' וז"ל לע"ל ילך פגם הלבנה ותהיה אור הלבנה כאור כו' אשר נראה בעיני שמטעם זה מתרחקין ממצוה זו אע"פ שמקיימין הרבה מ"ע שהז"ג כמו שופר ולולב ולא ראינו מעול' מקיימין קידוש לבנה אף שהן נזהרו' בכל התפלות מפני שפגם הלבנה גרמה האשה הראשונה דהיינו חטא חוה ומתרחקות מפני הבושה וכו' ע"ש וכ"כ הזהר פ' תרומה

סימן לח

נוהגים לאכול מאכלי חלב לעתים ידועות:

בפי' פרדס איתא דבע"פ אוכלים חלב משום שהחלב מכביד את הגוף כמו ביעל גבי סיסרא ומיישן ביום ונעורים בלילה ושואלים מה נשתנה ובשבועות אוכלים מאכלי חלב רמז לטעמי תורה שנ' מנחה חדשה לד' בשבועותיכם ר"ת מחלב עכ"ל והרמ"א באו"ח סי' תצ"ד כתב כמו השני תבשילין שלוקחין בל"פ זכר לפסח וזכר לחגיגה כן אוכלים מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר וצריכין להביא עמהם ב' לחם על השולחן שהיא במקום המזבח ויש בזה זכרון לב' הלחם שהיו מקריבין ביום הביכורים עכ"ל כונתו כמו שבפסח עושים זכר לקרבן דהיינו פסח וחגיגה שעמו ה"ה בשבועות עושין זכר לקרבן שתי הלחם שהיו מביאין. וכיון שאוכלין חלב ואח"כ בשר ע"כ צריך לכל אחד לחם מיוחד לחם א' שנאפ' עם חמאה ולחם א' לבשר ובז' יש זכר להקרבת ב' לחם והמג"א סק"י כתב הטעם דאיתא בזהר שאותן ז' שבועות היו לישראל ז' נקיים דוגמת אשה המוטהרת מטומאתה וידוע שדם נעכר ונעשה חלב והיינו מדין לרחמים ע"כ והח"י מביא בשם הכלבו דנהגו לאכול דבש וחלב בחג השבועות מפני התורה שנמשלה לדבש וחלב שנ' דבש וחלב תחת לשונך. מר"ח אב עד ט' בו אוכלים מאכלי חלב אבל זה אינו משו' דמצוה לאכול חלב רק משום דאסור לאכול בשר ובחנוכה אוכלים גבינ' לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב (כלבו והר"ן)

סימן לט

בשעת הדוכן אומרים הקהל פסוקים אחר כל תיבה:

יש למחו' שלא לאומרן כן היא הסכמת בעל מגדל עוז סי צ"ה ועולת התמיד בשם ת"הד וב"ח ופ"ח ושיורי כנ"הג והטור כתב שם כי מסקנת הגמ' סוטה דף מ' ע"א שלא לאמרם דכלו' יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזין וכ"כ הטור בסי' כ"ז גם האבודרה' הביא ראי' דא"א אותו בגבולין וכן איתא בבמדבר רבה ארשב"א כל האומרן בגבולין אינו אלא טוע' א"ר חנינא בר פפא תדע במקדש נמי לא ליבעי למימרינהו כלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מאזין כו' אר' אבוה מריש הוי אמינא להני קראי כיון דחזינן לר' אבוה דמן עכו דלא אמר להו אנא נמי לא אמינ' להו מכאן שא"א אותן בגבולין עכ"ל לכן טוב למנוע מלאומר' כלל וכ"כ הגאון בעל חו"ד בסידורו בדיני נ"כ וז"ל והעם יכוונו לברכ' ויהיה פניה' כנגד פני הכהני' ולא יאמרו שום פסוק רק ישתקו ויכוונו לברכה וכן לא יפה עושין אותן שנהגו לחזור בכל מלה ומלה מתחילת יברכך ואפילו בשע' שהש"ץ מקרה התיבות אין לומר שום פסוק משום דאז לא מעל' ולא מוריד ועוד דתרי קלא לא משתמעי ולא ישמעו הכהני' מה שמקרא הש"ץ עכ"ל הרי כל הגאונים מסכימים לדעת אחת לשתוק לגמרי ולכוין לברכת כהנים

סימן מ

אין רואים על הכהנים בשעת הדוכן:

טעות הוא דדוקא בזמן הבית הי' ראיה בעלמא אסור' משום כבוד השכינ' ורק המסתכל בהם עיניו כהו' וגם זה לא היה רק בזמן הבית כדאי' בפ' אין דורשין דף ט"ז ע"א כל המסתכל בג' דברים עיניו כהו' בקשת ובנשיא ובכהני' המסתכל בכהנים בזמן שבהמ"ק קיים שהיו עומדין על דוכנן ומברכין את ישראל בשם המפורש ע"כ וכן איתא בזהר פ' קדושים אסור לי' לבר נש לאסתכל' באצבען דכהני בשעתא דפרסי ידייהו בגין דתמן שריא יקרא דמלכא עילוהי ובזהר נשא בשעתא דכהני פריס ידוי אסור לי' לעלמא לאסתכלא בי' משום דשכינתא שריא בידוי א"ר יצחק א"ה כיון דלא חמיאן מאי איכפת להו דהא כתיב כי לא יראני האדם וחי בחייהון לא חמאן כו' (וכעין דאיתא ביבמות דף מ"ט ע"ב דאמר מנשה לישעי' משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואת אמרת וארא את ד') א"ל משום דשמא קדישא רמיזא באצבען דידו ובעי בר נש לדחלא ואע"ג דלא חמאן שכינתא לא בעאן לאסתכלא בידייהו דכהני בגין דנא ישתכחון עמי חציפאן לגבי שכינתא ובזהר בשלח דף פו איתא אר"י מ"ד ויראו את אלהי ישראל וגו' וכי מאן יכיל למחזי לו לקב"ה והא כתיב כי לא יראני האדם וחי והכא אמר ויראו (כקושית מנשה דיבמות הנ"ל) אלא דאתגלא קשת עלייהו מגוונין נהירין והכי תנינן כל מאן

דאסתכל בקשת כמאן דמסתכל בשכינה ולאסתכלא בשכינה אסור ועל דא אסור לי' לאינש לאסתכלא באצבעייהו דכהני בשעתיה דפרסו ידייהו וכו' ע"ש ובעל לקט יוסף כ' דכהו עיניו של יצחק משום שהסתכל בשכינה ע"ש משא"כ מניני' דאסור לשמש בהם המפורש אין האיסור להסתכל בשביל דעיניו כהות רק משום היסח הדעת ומש"ה גם הכהנים מתעטפים בטליתם שלא לראות פני העם כמ"ש הב"י או"ח סי' קכ"ח וכיון דהקפד משום היסח הדעת ל"ד בכהנים דכ"ש שלא להסתכל בד"א אבל ראי' בעלמא מותר מדינא ועיין מ"ש המג"א ס"ק ל"ה והוי ממש ג"כ כמו בקשת דאסיר להסתכל בו וכמבואר באו"ח סי רס"ט וכת' האבודרהם נשאל הרא"ש אנן רואין בקשת כשמברכין הא אמרינן המסתכל בקשת עיניו כהו' והשיב דאין המסתכל כרואה כי המסתכל מוסי' ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה עכ"ל אך מ"מ אין אנו רואים בהם שלא יבואו להסתכל והוא זכר למקדש

סימן מא

מזמנים כסא לכבוד אליהו:

מפני שהוא מלאך הברית (מלאכי ג') כמ"ש ר' שמרי' גאון ז"ל וכן יסד הפייטן ביוצר השבת שחל בו ברית. המתחיל אות בריתות. הכין לתקנא כו' וכן בעל הנצחון סי' כ"ב וז"ל העכו"ם מלגלגים ואומרים ביום א' כמה מילות בעולם ואיך יגיע לכולם. דומה להאי דגרסינן בסנהדרין אמר ההוא מינא אמריתו על כל בי עשרה שכינתא שריא כמה שכינות אית לכון א"ל אור החמה לך ולכולי עלמא ומה חמה דחדא ממשרתיו זורחת לכל העולם שכינה לכ"ש. וכן השגחת אליהו לכולם. ועוד אשיב להם כפי הבנתם שבעצמו יבין. ואומר מלאך המות יוכיח. שכמה מתים בעולם וברגע אחת מגיע מסוף העולם ע"ס. ואליהו נשתנה להיות כמו מלאך שנ' (מלכים ב ב) והנה רכב אש ויפרידו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים עכ"ל וע"פ דבריו נראה לו. דזהו כוונת מאמרם ז"ל (ע"ז דף ס' ע"ב). מלאך המות הוא מלא עיניו והיינו כי הוא שט בכל העולם ועינו בכל ברגע אחת כאילו היה מלא עינים ממש וגרם זאת אכילת עץ הדעת דכתיב בי' וכי תאוה הוא לעינים. והנה ענין הכסא לאליהו. הוא בפרקי דר"א פכ"ט וז"ל וכך היו ישראל נוהגים למול עד שנחלקו לשני ממלכות. ומלכות אפרים מנע מהם את המילה ועמד אליהו ז"ל וקנה קנאה גדולה ונשבע על השמים שלא להוריד טל ומטר על הארץ ושמעה איזבל ובקשה להרוג אותו כו' עמד אליהו וברח כי נגלה עליו הקב"ה ואמר מה לך פה אליהו א"ל קנא קנאתי. א"ל הקב"ה לעולם אתה מקנא קנאת בשטים על גילוי עריות כו' וכאן

אתה מקנא חייך שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך מכאן התקינו חכמים שיהיו עושים מושב כבוד למלאך הברית כו' ע"ש. וכתב ר' מאיר בן גבאי כס' תולעת יעקב. צריך לומר בפירוש זה הכסא של אליהו זכר לטוב. ואם אין אומרים כן אינו בא לשם. וכן כתב הזהר בפרשה ל"ל בזמנא דבר נש אסיק בריה לאעלה להאי ברית כו' ביה שעתא אזדמן אליהו וטס עלמא בארבע טאסין ואזדמן תמן. ועל דא תנינן דבעי בר נש לתקנא כרסייא אחרא ליקרא דיליה ונימא דא כרסייהו לאליהו. ואי לאו לא שרי תמן כו ע"ש גם בפ' ויגש רתב דהקדוש ב"ה אמר לאליהו חייך דבכל אתר דבני יקיימו קיימא קדישא אנת תהי' זמין תמן והא אתמר. ובגין כך מתקנין כרסייא לאליהו דאיהו זמין ח וזה נרמז בתיבת מילה נוטריקון מלאך יושב לפני הארון:

אשמח בה' ואברך על המוגמר בריך רחמנא מלכא מארי דעלמא. כי עד הנה עזרוני רחמיו להשלים מ"א שערים ויברכני ד' בחיים ארוכים כדי שאוכל ללמוד וללמד לשמור ולעשות אמן: